

АДЫГЭ

100 МАКЪ

Голос
адыга

1923-рэ илъэсым
гъэтхакъэм
кыщегъэжыгъэу
кыдэкъы

№ 87 (22776)

2023-рэ илъэс

ШЭМБЭТ

ЖЪОНЫГЪУАКІЭМ и 20

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИЭП

6 +
тисайт

WWW.ADYGVOICE.RU

тихытыу нэклубгъохэр

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игъэзет

ЖъоныгъуакІэм
и 21-р – я XIX-рэ
лэшлэгъум щыІэгъэ
Кавказ заом хэкІо-
дагъэхэм афэгъэ-
хыгъэ шъыгъо—
шІэжъ Маф

Адыгэ Республикэм
щыпсэухэу лъытэныгъэ
зыфэтшыхэрэр!

Илъэс къэс жъоныгъуакІэм
и 21-м я XIX-рэ лэшлэгъум
щыІэгъэ Кавказ заом хэкІода-
гъэхэр тыгу къэтэгъэкІыжъы,
тарихъ Чыгужъыр, ныдэлъфы-
бзэр, лъапкъ культурэр, тишэн-
хабзэхэр кытфэзыухъумэгъэ
тятэжъ плашъэхэм инэу тызэ-
рафэразэр къэтэлэ.

БлэкІыгъэм тыкыпкыры-
кы зыхукІэ, мамырныгъэмрэ
зэгурьлоныгъэмрэ анахъ лъа-
плэ зэрэщымыІэр нахъ куоу
зэхэтэшІэ. Тарихъым икыоу
ушыгъозэныр, Урысыем щы-
псэурэ лъапкъ зэфэшъафхэм
азыфагу зыкІыныгъэ пытэ
илыныр – ахэр ары ти Хэ-
гъэгущо къэралыгъо гъэпсы-
кІэу илэм, щылакІэу илъым
алъапсэхэр. КыткІэхухъэрэ
ныбжыкІэхэм яфэшъошэ
псэукІэ ялэным, тыхэгъэгъу
хэхъоныгъэхэр ышІынхэм,
пшъэрылшышохэр зэшІохы-
гъэнхэм ар афэлорышІэ.

НепэкІэ пшъэрыл лъапІэу
тилэр тятэжъ плашъэхэм кыт-
фагъэнэгъэ культурэ-тарихъ
кІэн бай дэдэр кыызэтэдгъэ-
нэжыныр, мамырныгъэмрэ
зэгурьлоныгъэмрэ тиреспу-
ликэ кыщытыухъумэнхэр,
тикІэлэцІыкІухэмрэ типхъо-
рэлъфхэмрэ насыпышІонхэм
тишыпкъэу тыдэлэжьэныр
ары. А пшъэрылтыр зэрэдгъэ-
цэкІэщтымкІэ шъутэгъэгъгъэ.

ТичІыплэгъу лъапІэхэр,
щыІэкІэ-псэукІэ дэгъу шъуи-
Іэнэу, мамыр огур ренэу
шъуашъагъ итынэу, шІум
шъушымыкІэнэу, Адыгеимрэ
Урысыемрэ апае гъэхъгъа-
кІэхэр шъушІынэу тыгу кыд-
делэу тышъуфэлъало!

Адыгэ Республикэм и
Лышъхъэу, Урысые
политическэ партией
«Единэ Россием» и Адыгэ
шъолъыр къутамэ и Сек-
ретарэу КЪУМПИЛ Мурат
Адыгэ Республикэм и
Къэралыгъо Совет —
Хасэм и Тхьаматэу
Владимир НАРОЖНЭР

ТизыкІыныгъэ аукъоштэп

Дыгъу Айгъэ.

Шъыгъо-шІэжъ Мафэр тилъэкъэгъоу дунаим щыпсэухэрэм агу кынагъэу,
тилуз. Ауштэу щытми, блэкІыгъэр зыщытымыгъэгъупшэу непэ тилэр
дгъашІозэ ыпэкІэ тылкъотэныр адыгэм неушырэ мафэ кыфэзышІышт
шапхъ. Ащ фэгъэхыгъэ гупшысэхэмкІэ кыддэгъошъагъ гуманитар
ушэтынхэмкІэ Адыгэ республикэ институтэу КІэрэщэ Тембот ыцІэ
зыхырэм илофышІэу, тарихъ шІэныгъэхэмкІэ докторэу Пэнэшъу Аскэр.

(ИкІэух я 3-рэ нэкІуб. ит).

Фондым
икъутамэ
республикэм
кыщызэлъа-
хышт

Урысые Федерацием и
Президентэу Владимир
Путиным и Указэу Къэ-
ралыгъо фондэу «Хэгъэ-
гум цухъумаКІохэр» зы-
филорэр зэхэцэгъэным
тегъэпсыхъагъэм
диштэу АР-м и Лышъ-
хъэу КъумПИЛ Мурат
республикэм ащ епхыгъэ
Іофыгъохэр щыпхыры-
щыгъэнхэм лъэшэу
ыналэ тырегъэты.

АР-м и Лышъхъэ пшъэрыл
зэрафшыгъэм тетэу Къэралы-
гъо фондым икъутамэ зычІэтышт
чыплэ Іэрыфэгъу Мыекъуапэ
игулчэ щэгъэнэфагъ. Урамэу
Пролетарскэм кІэлэцІыкІу по-
ликлиникэу тетыгъэм унэ кы-
щыхагъэкІынэу тыраубытагъ.
ИгъэкІотыгъэ гъэцэкІэжынкхэр
аублэгъахэх, джащ фэдэу кы-
пэлъу чыплэри зэтырагъэпсы-
хъанэу рахъухагъ.

(ИкІэух я 2-рэ нэкІуб. ит).

Адыгэ Республикэм
щыпсэухэу
ыкІи ихакІэхэу
лъытэныгъэ зыфэт-
шІыхэрэр!

Я XIX-рэ лэшлэгъум щыІэ-
гъэ Кавказ заом хэкІодагъэ-
хэм афэгъэхыгъэ шъыгъо—
шІэжъ мафэр 2023-рэ илъэ-
сым жъоныгъуакІэм и 21-м
Адыгеим щыхагъэунэфы-
кІышт.

Я XIX-рэ лэшлэгъум щыІэ-
гъэ Кавказ заом хэкІодагъэ-
хэм афэгъэхыгъэ шъыгъо—
шІэжъ Мафэм фэгъэхыгъэ
митинг-реквиемыр Адыгэ
Республикэм и Къэралыгъо
филармоние пчыным сыха-
тыр 5-м щыкІошт.

Іофтхъабзэм шъухэлэжъэ-
нэу шъукъетэгъэблагъэ.

ЗэхэцэкІо комитет.

Фондым икъутамэ республикэм къыщызэгуахышт

(ИкIэyх).

АР-м и Лпышхэ зэлүлэм илъяхан кыыхигъэщыгъ рахъухагъэхэр зэкIэ зэшухахынхэ зэрэфаер. Мы зэлүлэм хэлэжъагъэх федеральнэ инспектор шъхьалэу Сергей Дрокинэр, АР-м иминистрэхэм я Кабинет и Тхьаматэу КIэрэщэ Анзаур, АР-м IошIэнымрэ социальнэ хэхъоныгъэмрэкIэ иминистрэу Мырзэ Джанбэч, АР-м псауныгъэм икъэхуьмэнкIэ иминистрэу Мэрэтыкьо Рустем, кълэлэу Мыекъуапэ имэрэу Геннадий Митрофановыр, кълэралыгъо бюджет учреждениеу «Стройказачикым» ипашэ ипшъэрпылхэр зыгъэцэкIэрэ Хъаджымэ Аслъан, архитектурэмкIэ кълэлэу гъэлорышланIэм, джащ фэдэу подряднэ организациехэм ялыIкIохэр.

Адигеим и Лышхьэ кызырэхигъэ-

шыгэмклэ, хэушъхьафыкылыгъэ дзэ операцием хэлажьэхэрэмрэ ахэм яунагъохэмрэ лэпылэгъу ятыгъэнымклэ лофшлэныр тэрээу зэшлохыгъэн фае. Ащ епхыгъэу цыт Урысые Федерацием и Президент пшъарылъ зрафишлыгъэм тетэу тихэгъэу хэушъхьафыкылыгъэ фондэу цызэхашэрэри. Мы илъэсым мэкьюогъум Адигием ащ илофшлэн шыригъэжьэшт, Мыекъяапэ шыпсэхуэрэм ясоциальнэ фэлэ-фашлэхэм ягъэцкэн фэгъэзэгъэ Зэхэубытэгъэ гупчэм апэрэ лъэхъаным ар члэтышт. Урамэу Пролетарскэм тет унэм Къэралыгъо фондым икьутамэ члэтышт, игъэклотыгъэ лофшлэнхэр зауыхыклэ, ащ ипчэхэр кызыэлуйхыжьыштых.

«ЗэкIэ IофшIэнхэр дэгъоу зэшIохы-
гъэнхэ фæе. Джырэ уахътэм
диштэрэ нсэолъапхъэхэр жбъугъэ-

М. Гордышов

федэх, къекуалэхэрэм нахь
 лэрыфэгъу ззрафэхъуцтым те-
 лытэзгъэ пстэури кьыдэгъу-
 лыт. ЦыфхэмкIэ лэрыфэгъоу
 ыкIи яфэло-фаиIэхэр игъом ара-
 гъэгъотынхэ алъэкIынэу зэкIэ зэ-
 рищыкIагъэм тетэу зэхашгуиц»,
 — кьыIуагъ АР-м и Лышхъхэ.

Адгьы Республикэм 10ш1л1н1мр1 социальн1 х1х1он1г1мр1к1л1 и Министертств1 к1ыз1р1рит1г1мк1л1, квадрат метр1 472-р1 х1ур1 ун1м х1т1шт1х1 ц1ф1х1р1 зыш1раг1б1л1г1г1шт1х1, к1л1л1-ц1ф1к1х1м ател1ыт1г1г1 ун1х1р1, джащ ф1д1у юридическ1, психологическ1, медико-социальн1 1л1ы1л1г1у зышарат1шт1 ык1 н1мык1 кабинетх1р1.

Мыщ даклой Къэралыгъо фондэу «Хэ-
гъэгум иухъумаглохэр» зыфиорэм илоф-
шэн изэхэщэнкӀэ кыдалытэщт ялофы-
гъохэр зекӀэ цыфхэм а зы чыплӀэм

щызэш|уахынхэм иамал ягъэгъотыгъэ-
нур.

Зэлүклэм илхэхъян унэм кыпэлэуль чыплэм изетегьэпсыхъян епхыгъэ лофыгхохэр шъхьафэу кыдалалтыгагъэх. АР-м и Лпышхъэ пшээрыл кыбгъэуцугъ чыг-кыгъагъэхэр нахыбгъэу чыгъэ-тлхысгъэгэнхэу, зыцагъгэпсэфынымкИ лэрыфэгъоу шытынэу, урамхэр тэрээу кээзгъэнэфыштхэр, тлхысплэхэр агъэу-цунхэу. Джащ фэдэу КъумпIыл Мурат унэхэр, балконхэр нахышшоу зэтырагъэ-псыхъянхэу пшээрыл кфаишлыгъ.

«Зэлэ псууалъуу тиихээрэр ыкли дгэцэрклэжэньхээрэр шэнхгэ лъагэхэм адиштэхуу, гүлэтынлэхуу цытын- хэ фая. Мыекъяуанэ зэховклиныгэ- шлоу фэхуухээрэр цыфхэм арэ- лъэгэу», — кылуагъ республикэм ипащэ.

АР-м и Лышъхъэ ипресс-къулыкъу

Юфыгъо 70-рэ щаштагъ

Тигъзет кызырэхуытыгъу, Урысым и Кыблэ шьолъыр парламентхэм я Ассоциация ия XXXVIII-рэ конференция мы тхьамафэм Адыгейм щыкӀуагъ. Хэбзэгъуцухэм мэфитлэм ӀофӀу ашӀагӀэр зыщызфахысыжыгъэ пленарнэ зэхэсыгъомкӀэ ар тыгъасэ аухыгъ.

Зэхэхэм тхямэтагьор шы-
зрихьагь АР-м и Къэралыгьо
Совет — Хасэм и Тхьаматэу
Владимир Нарожнэм. Иофтхьаб-
зэм хэлэжьагьэх УФ-м Федера-
циемкIэ и Совет исенаторэу
Александр Наролиныр, УФ-м и
Къэралыгьо Думэ идепутатхэу
Пэнэшью Къэплъан, Хьасанэкьо
Мурат, федеральнэ инспектор
шхьалэу Сергей Дрокиныр, АР-м
и Апшээрэ Хьыкум и Тхьаматэу
Шумэн Байзэт, АР-м и Ллыш-
хьэрэ министрэхэм я Кабинетрэ
я Администрации ипашэу Вла-
димир Свеженец, Мыекьопэ
кьэлэ администрацием ипашэу
Геннадий Митрофановыр, Ады-
геми и Парламент икомитетхэм
япашэхэр.

Владимир Нарожнэм зэхэсыг-
гьор кызызуиыхызэ, джыри зэ
АР-м и Лышхъхъу Къумпыл
Мурат ыцлэкэ хьаклэхэм шүфэс
къарихыг, комитетхэмрэ комис-
сиехэмрэ шүагъэ кытэу лф

зэрээсэд ашагъям пае ирээсныгээ кырилотыкыг. Кыылэ шьолтыр парламентхэм я Ассоциацие илофшэн шылэныгъэм зэришкылаагъэр уахтэм кызыригъэлэ-гуагъэр, ащ унашьюу шашы-хэрэр хэбзэгъэуцуным нахы-бэу шуагъэ кытыным зэрэфэ-лорышлэхэрэм ащ кыкыгъэт-хыгы. Адыгейм и Парламент и Тхьаматэ кызырэхигъэшы-гъэмклэ, Ассоциацием шаштэгъэ джэпсалэхэм ашышыбэхэр федеральнэ кгулыкухэм ашта-гъэх, хэбзэгъэуцугъэ зэфэ-шхьафыбэхэм ахэр лыапсэ афэхьугъэх.

— Хэгэгу́м ис цыфхэм яшылакэ нахьышу шыгэныр пстэумэ алпшэ депутатхэм тапэки зэрашыцтым сицыхэ тель. Кыбылэ шольпыр парламентхэм я Ассоциацие июфшэн Урысыем и Кыбылэ иреспубликэхэм, крайхэм, хэхухэм экономикэ ыки социальнэ зэлхы-

ныгъэ ялэным фигъэлорышлэшт,
— кылуагъ Владимир Нарож-
нэм.

Пленарнэ зэхэсыгьом пстэум-
кли лофыгьо 70-рэ шаштагь. Ахэр
административнэ хуокьоныгьэ-
хэм, унэгьо лужьухэм кьарыкы-
гьэ клэлэцлыкьухэм кьэралыгьо
пошлинэр, клэлэцлыкьухэм яфи-
тыныгьэхэр кьэухьумэгьэнхэмклэ
Уполномоченнэхэм хэбзэлэхьэр
амьтаныхуу шлыгьэным, лэкьыбм
кьырамышэу, мыш кьышашырэ
продукцые дгьэфедэным фите-
гьэпсыхьагьэу лоф зышлэхэрэм
лэпылэгьу ягьэгьотыгьэным, шагу
псэушхьэхэм ялыгынклэ хуокьо-
ныгьэхэр зышлыхэрэм пшэдэ-
кьыхь ягьэхьыгьэным, гьэсэн-
гьэм, псауныгьэм икьэухьумэн,
псэуплэ-коммунальнэ хьызмэ-
тым, дзэкьоллхэмрэ ахэм яуна-
гьохэмрэ социальнэ лэпылэгьу
ятыгьэным, нэмыклхэм афэгьэ-
хьыгьэх.

лофыгъоу зытегушылагъэхэм

ащыщэу 11-мэ Адыгеим и Парламент идепутатхэр кIэщакIо афэхьугьэх. ХэушхьафыкIыгьэ цIыф купхэм ыпкIэ хэмьльэу Iэзэгьу уцхэр алэжIэгьэхьэгъэнхэм епхыгь УФ-м псауныгъэм икьэухьумэнкIэ иминистрэу Михаил Мурашко фэгъэзэгъэ джэпсалхэр. Уз хьылъэ зилэу, Iэзэгьу уц лъапIэхэр зицкIагьэхэр ары мыщ зигугьэ кьы-щашIыр. Непэ хэбзэгъэуцугьэм кьызэрэдэлъытагьэмкIэ, ащ фэдэ уз кьызоолIэгъэ цIыфым сэ-кьатныгьэ имьIэмэ, уцэу ищы-кIагьэр ыпкIэ хэмьльэу кьы-ратырэп.

Ащ фэшл Адыгейм и Парламент социальнэ политикэмклэ, унагьом илофхэмклэ, псауныгьэм икьэухьуэмэнклэ ыклI културьэм-клэ икомитет врачым кьытыгьэ рецептымклэ ыпклэ хэмыльэу лэззгьу уц кьызфатырэ узхэм яспискэ зэхьоклыныгьэхэр фэшлыгьэнхэм клэцакло фэхьугь. А списокэм «вирусный гепатит В и С», «неспецифический язвенный колит», «болезнь Крона» зыфилохэрэр хэгьэхьэгьэнхэм игьоуджэпсальэм кьыщело.

— Мы юфыгъор хэушъхьафы-
кыгъэ шьолъыр программэхэм
е къэралыгъо социальнэ лэпылэ-

гьум кьадыхэпытагьэу зшлѳху мэху. Арэу шытми, нахьы-бэрэмкӀэ мыхэм афэдэ уз кы-зэоплагьэхэм зӀэззэжыныхэм пае ычыклагьэр икѳу аӀэклахьэрэп, еж-ежыру зхӀыпӀэ кьагытын фаеу мэху, — кылуагь кӀэ-щакӀо фэхугьэ комитетым ипашу, социальнэ политикэм-кӀэ, ѳшшӀанымкӀэ ыкӀи псау-ныгьэм икьэухумэнкӀэ Ассо-циацием и Комитет хэтэу Наталья Широковам джэпса-льым ушыхагьу фэхугьэм кьытегущӀэзэ.

Иээгүүр үхцэр цыфхэм алэклэ-
гьэхьэгьэнхэм фэгьэхьыгьэу
джыри зы джэпсалэ Михаил
Мурашко ыкIи УФ-м и Кьэра-
лыгьо Думэ псауныгьэм икьэ-
ухьумэнклэ и Комитет ипашэу
Дмитрий Хубезовым афэгьэза-
гьэу тидепутатхэм кьагьэхьазы-
рыгь.

Социальнэ Һэпылэгүм фэгъ-хыгъэ федеральнэ хэбзэгъу-цугъэм фэгъэкӀотэнхэр зӀгъу кыдыхэлъытагъэхэм социальнэ фэло-фашӀгъу афагъэцӀкӀэхэр ыпӀкӀэ хэмьылъу Ӏззэгъу уцхэр аӀкӀэгъэхьхэгънхэр ахэхьэ.

(Иклэух я 4-рэ нэклуб. ит).

ТизыкIыныгъэ аукъоштэп

(ИкIэух).

— Аскэр, Кавказ заор захыгъэр ильэси 159-рэ мэхъу. ЛэшIэгъурэ ныкьорэм кьехъугъэ уахътэм сьэдэушътэу ар тишIэжъ кыхэнагъа?

— Общественнэ-хэбзэ гъэ-псыкIэу ильэсыбэрэ тишылакIэ хэтыгъэхэр зэблэхъугъэ зэхъум, лъэпкъ зэфэшъхьафхэу Союз кьэралыгъом щыпсэушътыгъэхэм афэдэу, адыгэхэми тарихъ шIэжъым мэхъэнэшхо ратэу аублэгъагъ.

Ар нахьыбэрэмкIэ зэпхыгъагъэр я XIX-рэ лIэшIэгъум Урысые пачьыхъгъум адыгэхэм кьаришылIэгъэгъэ зэошхом кыпкырыкIыгъэ тхьамыклагъохэр арых. Ахэр зыфэдэхэр зэкIэми дэгъоу ашIэ: кьэралыгъо пчъагъэхэм лъэпкъыр го-щыгъэу ащэпсэу, хэкум кьэ-кIожьыгъэри бэп.

Шъыпкъэ, макIэп ащ кышъе-гъэжъагъэу блэкIыгъэр, уахътэм зэкIэри ыштэжъэу аIо, лъэпкъым игукъауи, игукъэкIыжьи нахъ шъабэ хъун фэягъ. Ащ лъапсэу иIэр ары зигугъу кьэсшIымэ сшIоигъор.

Тарихьми дэгъоу кьегъэпIа-гъо адыгэми яшэн-хабзэ хэлъап гухъэ-гушъи, ушыгъо зэпытын-ри. Ау лъэпкъым ишIэжъ узырэ чIыплэу кыхэнагъ Кавказ заор. Тарихьым инэкIубгъохэм тыгу кьагъэкIыжьи: адыгэхэм яхэгъ-гуи, яшъхьафитыныгъи псэемы-

блэжъэу кьаухъумэн фаеу бэрэ кыхэкIыгъ.

— Адэ непэрэ лъэхъа-ным гумэкIыгъоу тыз-хэтхэм ялгытыгъэу та-рихъ хъугъэ-шIагъэхэм сьид акъылэу ахэтхын фаер?

— Сьид фэдэрэ зэмани кьэ-ралыгъохэм, цыф лъэпкъхэм язэфышъытыкIэхэм ренэу зэхъо-кIыныгъэхэр афэхъу, ар тари-хьым кьеушыхъаты. Шъхьаджи игумэкIыгъо Iахъ ещэчы. Укра-инэм джыдэдэм щыхъурэр яIэубытыплэу, ащ зифедэ хэлъ кIуачIэхэм Кавказым ис цыф лъэпкъхэм ятарихъ кьафалэты-зэ зыпкытыныгъэр зэцагъэкъон агу хэлъ, лъэпкъхэр зэпагъэуцун ямурад. Ау Украинэм щыхъур-эмрэ я XIX-рэ лIэшIэгъум щыIагъэмрэ зэбгъэпшэнэу шы-тэп. Ахэр кыизхэкIыгъэхэри, зэрэкIуагъэхэри зэфэшъхьафы. Непэрэ мафэм Украинэм теты-гъо щызылыгъэхэм политикэу зэрахъэрэм елытыгъэу Дон-басс, республикэхэу кьахэ-кIыжьи гъэхэр Украинэм хагъэ-хъажьынхъшъ, псэукIэу афашы-щтым дебгъэштэнэу щытэп. Кьэралыгъом ушыпсэу ухэты зыхъукIэ, ащ иполитикэ дебгъэ-штэн, кыбгурылон фае. Ти-дзэкIолI калэу кIуагъэхэу зыпсэ хэзылхъэхэрэми япшъэрылэу кьатефэрэр агъэцакIэ. Ахэм яхъатыр нэмыIэми, мамыр щыIаклэм хэзыгъэ мыхъугъэхэм

зэдырагъэштэн фае. Тятэжъхэр зыфэбанэщтыгъэхэ шъхьафит-ныгъэр шъхьафыгъэ — адыгэу кьэнэнхэу, ячIыгу исынхэу фэ-ягъэх. ГушъиIэм пае, убыхмэ пащэу яIэгъэ Джырандыкьо Бэрэдж пачьыхъэм зыфигъази пчъагъэрэ рилуагъэу тарихъ тхыгъэхэм кьахэнажъыгъ: «Ти-чIыгу шъукъихъ, шъукъакIу, кьалэхэри жъугъэпсы, тызэдэ-псэушъ, ау убыххэу исхэр ишъу-мыгъэкIых. Тызэхэсэу тызэдэ-жъугъэпсэу». Ары шъхьае, па-чьыхъэр зыфэягъэр чIыгур ары, хы ШлуцIэм пэлул гъуналкьэр ищыкIэгъагъ. Ау ар блэкIыгъэ Iоф, джырэ уахътэм псэухэрэм афэплэгъунэу щытэп. Ушыгъо зыпыти хъушътэп, гухъэ-гушъи зыдэпIыгъынэу щытэп. Ар кьыт-фэзыIэтыхэрэм япшъэрылэу гъэнэфагъэ — зыпкытыныгъэр, зэгурылоныгъэр зэцагъэкъоныр ары, хэшIыкI физимылэхэр джащ фэдэу агъэплэгъэхъу. ШIэжъыр дгъэлъапIэу, непэрэ мафэр нахъ зэрэдгъэпшъщтым, лъэпкъ зэ-фышъытыкIэхэм зэрахэджъэхъо-щтым тапылтын фае. БлэкIыгъэ тарихъ зэпэуцуныгъэхэр кыиз-фэзгъэфедэхэрэм, ар яIэубы-тыплэу лъэпкъхэр зэпэзгъэу-цужьыхэрэм адебгъаштэ хъу-шътэп.

— Андырхъое Хъусен ыцIэ зыхъырэ дивизио-ным хэтхэу тидзэ-кIолIхэм кьэралыгъом ыпашъхъэкIэ япшъэ-

дэжIыжъ агъэцакIэ.

Ахэр непэрэ лъэхъаным илIыхъужьы. Адыгэм ипсэемыблэжъныгъэ, илIыхъужьыныгъэ та-рихьым кыхэнагъ.

— Ары, непэ зипшъэрылэу зыгъэцакIэхэрэм, кьэралыгъор кьэзгъэгъунэхэрэм шъхьащэ афэпшынэу щыт. Адыгэ лIыгъэм ыльапсэ боу куу, тятэжъ пIашъэ-хэм кьащэжъэ. Дэгъу дэдэу сыгу кьэкIыжьи шъыгъо-шIэжъ Ма-фэми кьежъаплэу фэхъугъэр. Мыжъосынэу агъэуцугъагъэм мыщ фэдэ гушъилэхэр тетхэгъа-гъэх: «Я XIX-рэ лIэшIэгъум Черкес хэгъэгъум ишъхьафиты-ныгъэ кьаухъумэзэ зыпсэ зы-тыгъэ лIыхъужьхэм апаI». Ахэм ацIэхэр адыгэ IорIуатэм егъэ-шIэрэ саугъэтэу кыхэнагъэх: **Щырыхъуко Тыгъужь, Хьорэ-лыкьо Хьамырз, Бракъые ЛъэпшъхьакI, Алджэрыекъо Кушъуку, Хьырцыжъыкьо Алэр, Нэпсэу Хьэжъуагъу, Хьатыгъу Щэбан, Даур Хьэ-пакъ, Хьахъупэкъо Чэрий (Тхьаркьуахъо), Хьаудэкъо Мамсыр, Пцэшэ Дол, Анцокъо Хьэжъар, Пцэшэ Хьаджэбирем, Хьытыку ХьагъукI, Зэишъу Къасболэт, Занэкъо Сэфэр-бий, Занэкъо Къэрэбатыр, ЦутхьакIумэ Къамболэт, Бэр-эдж Хьадж Исмахьил Дэгум-ыкьо, Бэрэдж Хьадж Джы-рандыкьу Дэгумыкьо, Шыу-пакIо Шъэумыз, Шэрэлыкьо**

Тыгъужьыкьо Къызбэч, Шэу-джэн Джырандыкьу, Урым Джанхъот, Атэжъыкьо Исма-хьил, Атэжъыкьо Адылджэрий, Атэжъыкьо Хьамырз, Абыкьо Исхьакъ, Айтэчыкьо Джам-болэт, Къэсэй Исмахьил ыкIи нэмыкIхэр.

Мы зыцIэ кьетIуагъэхэр лIыхъужь пэрытхэр ары. Ахэм анэмыкIэу тарихьым кыхэмы-нагъэу тхьапша заом ыхьыгъэр? Шъыгъо-шIэжъ Мафэр ахэм афэгъэшъошагъ.

Лъэпкъыр зыгъэдахэрэр нэ-мыкI лъэпкъхэм зэрафышъытыр ары. Лъэпкъ дэй хъурэп, зекIокIэ пхэнджхэр, мытэрэхэр, мамыр щыIаклэр зыукъохэрэр щыIэх. Тарихьыр зыклаугоирэр, зыкла-гъэлъапIэрэр, зыкIызэрагъа-шIэрэр тапэкIэ хэукъоныгъэхэр цыфхэм амышынэу ары. Тэ, адыгэхэм, кьытарыкIуагъэм, титарихъ тагъэцIыкIунэу, тытхьа-мыкIэу тызэрагъэплъыжъынэу щытэп. Нахъ зэрэзытыужьыжъы-щтым, зэрэтхэхъоштым тя-гупшысэн фае. Кьэралыгъом непэ амалышхохэр кьытетых. Тилъэпкъэгъоу IэкIыбым щыпсэ-ухэрэм яхэку кьагъэзэжъынэу фитыныгъэ щылэ хъугъэ, тизэ-пхыныгъэхэм ахэхъо. Мы кьэ-ралыгъом тыкышъыгъу, тыри-гъэджагъ, тыплугъ, тыщыщ. Ты-зэкъотэу неушырэ мафэм тыхэхъан фае.

Дэгумылагъэр
ТЭУ Замир.

КIэрэщэ Зэйнаб ышIэжIэ

«ЗейкI ыкIи адыгэ филологием илофыгъо шъхьалэхэр» зыфилорэ Дунэе симпозиумыр Адыгэ кьэралыгъо университетым тыгуасэ кышъызэлухыгъ.

Адыгэ бзэшIэныгъэмкIэ еджа-плэм иапэрэ зэхэщакIоу КIэрэщэ Зэйнаб Ибрахимэ ыпхъур кы-зыхъугъэр ильэси 100 зэрэхъу-гъэм фэгъэхъыгъэ симпозиумыр Урысыем ыкIи IэкIыб кьэралхэм кьарыкIыгъэхэу ныдэльфыбзэм-кIэ ушэтэкIо ыкIи шIэныгъэлэжъ нэбгыри 120-рэ хэлэжъагъ.

КIэрэщэ Зэйнаб (1923 — 1998-

рэ иль.) советскэ ыкIи урысые бзэшIэныгъэлэжъ, кавказовед ыкIи общественнэ IофышI. Ады-геимкIэ филологие шIэныгъэхэм-кIэ докторыцIэр кьэзгъэшъыпкъэ-жъыгъэ апэрэ бзылфыгъ (1969-рэ ильэс), профессор (1970-рэ ильэс), шIэныгъэхэмкIэ РСФСР-м (1982-рэ ильэс) ыкIи Адыгеим (1993-рэ ильэс) язаслуженнэ

илофышIэшху. БзэшIэныгъэм ило-фыгуабэхэр ушэтыгъэх ыкIи зэхыфыгъэх, адыгабзэм играм-матикэ кьытхыхъагъ, адыгабзэм имызакъоу кавказ бзэшIэныгъэм Iахышхоу хэуцауагъэхэу «Ады-габзэм изэхэф гушъилэгъэ» ыкIи «Адыгабзэм грамматикэ» зэ-хэзгъэуцауагъэхэм ахэтыгъ.

Адыгэ кьэралыгъо универси-тетым иректорэу Мамый Даутэ, АР-м гъэсэныгъэмкIэ ыкIи шIэ-ныгъэмкIэ иминистрэ иIэнатIэ зыгъэцакIэу Евгений Лебедевир, Абхъазым, Адыгеим, Къэбэртэе—Бэлькьарым, Къалмыкь Респуб-ликэм, Къэрэщэе-Шэрджэсым, Москва бзэшIэныгъэмкIэ ягупчэ пэрытхэм яшIэныгъэлэжъхэр симпозиумыр икызыэлухын хэлэ-жъагъэх.

Iофтхьабзэм ишIэныгъэ про-граммэ пленарнэ зэхэсыгъомрэ Iофыгъохэм зыщатэгущыIэштхэ едзыгуитфырэ хагъэхъагъэх. Лъэпкъ цыкIлэхэм яныдэльфы-бзэхэм кьэушъумэн ыкIи яхэ-гъэхъон япхыгъэ Iофтхьабзэхэм дунаим зэращыдэлажъэхэрэм игъэкIотыгъэу зэхэхъэм щыте-гушъылагъэх.

Ныдэльфыбзэхэм, бзитIу зэ-дэпшIэным япхыгъэ ушэтынхэм, ныдэльфыбзэхэр зэгъэшIэгъэ-нымкIэ щылэ шIыкIэ-амалы-кIэхэм, нэмыкIэу непэрэ мафэм диштэрэ шIэныгъэ шапхъэхэм ягъэфедэн симпозиумыр щыхэ-плэагъэх. Зэхэсыгъохэр зэрэ-кIуагъэхэм фэгъэхъыгъэ кьэбар игъэкIотыгъэ тикъыкIэлыкIорэ кьыдэкIыгъо итышът.

Юфыгъо 70-рэ шаптагъ

АР-м и Парламент

(ИкӀуэх).

УФ-м и Правительствэ иунашью медицинэм епхыгъэ промышленностым зегъэушомбгъу-гъэным ыкӀи цыфхэм, псауныгъэм икӀэушумэнкӀэ учреждениехэм ящыкӀэгъэ лӀзэгъу уцхэмрэ псӀуалӀэхэмрэ икӀоу алӀкӀэгъэхъгъэнхэм фӀгъэхъыгъэми мы цыф купхэм апае джа фитыныгъэ дӀдӀр кыдӀлытагъ.

ФедеральнӀ фӀгъӀклӀотӀнхэр зилӀу апӀ зигугъу кӀэтшыгъэхэм социальнӀ фӀло-фашӀэхэм ачӀыплӀкӀэ ахъщӀ кӀаратынӀу ашӀынӀу фитыныгъэ яӀ, ау Правительствэм иунашью кызырӀэчиорӀэм диштӀу ахэм лӀзэгъу уцхэр ыплӀкӀэ хамылӀу кӀалӀкӀэхъэх. ЗӀрӀхъурӀмкӀэ, федеральнӀ бюджетым кыхӀэхыгъэ мылӀкумкӀэ лӀзэгъу уцхэр ыплӀкӀэ хамылӀу кӀаратых.

ФедеральнӀ фӀгъӀклӀотӀнхэр зилӀэхэм япроцент 80-мӀ фӀло-фашӀэхэм ачӀыплӀкӀэ ахъщӀ кызырӀалахырӀэм фӀшӀ, субъектхэм атегъэуагъэр нахъыбӀэ мӀхъу. АуштӀу фӀгъӀклӀотӀнхэр зӀтемыфӀнхӀу шӀыжыгъӀнхэр нахъышӀоу Адыгеим и Парламент и депутатхэм алытагъ ыкӀи ащ фӀгъӀэхыгъэу джӀепсалӀэ агъэхъазырыгъ.

ДжӀепсалӀэу УФ-м и Правительствэ и ТхьаматӀ игуадӀзӀу Марат ХуснуллинӀым фӀгъӀзӀагъэр кӀлӀӀцыкӀу ибӀэхэм псӀуплӀэ ягъгъотыгъӀнхэм фӀгъӀэхыгъ. АР-м и КъӀралыгъо Совет — Хасэм и ТхьаматӀ игуадӀзӀу, бюджетфинанс, хӀбзӀалах ыкӀи экономикӀэ политикӀмкӀэ, предпринимательствӀмкӀэ ыкӀи лӀкӀыб зӀлхыныгъэхэмкӀэ комитетым ипащӀу лӀзӀӀ Мухьамед джӀепсалӀэм кӀӀегушӀыӀлӀзӀэ кызырӀылагъэмкӀэ, кӀлӀӀцыкӀу ибӀу е лӀыплӀӀн имылӀу Адыгеим исхэм ащыщӀу псӀуплӀэ рагъгъотыным мыгъэ зыныбжӀ нӀсыщтыр пстӀумкӀи нӀбгырӀэ 449-рӀэ мӀхъу.

ИлъӀэсӀу тызыхӀэтым кӀлӀӀцыкӀу ибӀэхэм псӀуплӀэ ятыгъӀным Адыгеим сомӀ миллиони 177,5-рӀэ пӀуигъӀхъанӀу ыгъӀнӀфагъ. Ащ шыщӀу сомӀ миллиони 150-р республикӀэ бюджетым кыхӀэхыгъӀшт, сомӀ миллион 27,5-р федеральнӀ гупчӀэм кытӀупшыщӀт. АщкӀэ псӀуплӀэ зӀрагъгъотын алыӀкыщтыр нӀбгырӀэ 70-рӀэ мӀхъу.

КъӀэнӀгъӀ нӀбгырӀэ 379-мӀ псӀукӀэ амалӀу ялӀр нахъышӀу шыгъӀным сомӀ миллиардрӀэ миллиони 115-рӀэ ищыкӀлагъ, ау

ащ фӀдиз республикӀэ бюджетым кыхӀахынӀу амал шыӀлӀп. Ащ фӀшӀ кӀлӀӀцыкӀу ибӀэхэм е лӀыплӀӀн имылӀу кӀӀӀнагъӀэхэм псӀуплӀэ ягъгъотыгъӀным пӀае ахъщӀ тедзӀэ республикӀэм кыфӀатӀупшыӀнӀу депутатхэр кӀлӀӀӀлӀу.

МуниципальнӀ образованиехэм япсӀуплӀэхэм урамхэм якъӀгъӀнӀфын ыльӀӀныкӀокӀлӀ юфыгъоу ялӀэхэм ядӀгъӀзыжыӀн фӀгъӀэхыгъэ джӀепсалӀэм Адыгеим и Парламент и депутатхэр кӀлӀӀӀцӀо фӀхъуыгъэху, Ассоциацием щытегушӀылагъэх. ПсӀолӀӀшӀынымкӀэ, транспортнымкӀэ, зӀлхыныгъэмкӀэ ыкӀи псӀуплӀэ-коммунальнӀ хъызмӀэтымкӀэ комитетӀу ар зыгъӀхъазырыгъэм ипащӀу Олег Картамышевым кызырӀылагъэмкӀэ, муниципалитетхэм урамхэм якъӀгъӀнӀфын пӀуагъӀхъащӀ ахъщӀр чӀыплӀэ бюджетхэм кӀахӀгъӀкыгъуае афӀхъу. АрышӀ, атегъэуагъэр нахъ макӀлӀ шыгъӀным, ахъщӀу ащ пӀуагъӀахъӀэр нӀмыкӀлӀу зыщыкӀлагъэм фӀгъӀкӀоным, нахъыбӀу шӀуагъӀэ кыхъӀу гъӀфедӀгъӀным апае «потребительхэм якатегорие» «кӀӀӀлӀ ыкӀи кӀоджӀэ псӀуплӀэ коеу, зӀкӀӀмӀэ зӀдагъӀфедӀрӀэ гъогухэм якъӀгъӀнӀфын пӀае электричесствӀр кӀӀзыщӀфыхӀэр» зыфилорӀэр хӀгъӀхъӀгъӀным тидепутатхэр кӀлӀӀцӀо фӀхъуыгъэх. Ащ фӀдӀ зӀхъокыныгъэ хӀбзӀэгъӀуцгъӀэм фашӀым, муниципальнӀ образованиехӀэр субсидие кӀафӀӀложыӀным щыгъынхӀэ алыӀкыщт.

Виктория АбрамченкӀэм фӀгъӀзӀагъ мӀкъумӀӀ хъызмӀэтым ичӀыгухэм ямӀз шӀолӀырхэм ялыгъын фӀгъӀэхыгъэ джӀепсалӀэри. АР-м и Парламент и ТхьаматӀ игуадӀзӀу, мӀкъумӀӀ политикӀмкӀэ, мылӀку ыкӀи чӀыгу зӀфыщытыкӀлӀэхэмкӀэ комитетым ипащӀу ЦӀей Эдуард мӀкъумӀӀ юфхэмкӀэ ыкӀи чӀыопсым игъӀфедӀнӀкӀэ Ассоциацием и Комитет ащ нӀлуасӀэ щыфилшыгъэх.

Ащ кызырӀылагъэмкӀэ, УФ-м мӀкъу-мӀщымкӀэ и МинистерствӀэ иунашью 2020-рӀэ илъӀсым кыдӀкыгъэр агъӀцӀкӀлӀзӀэ, Адыгеим ащ фӀдӀ мӀз шӀолӀырэу итхэм язытет аулӀӀӀкӀугъ. ПстӀумкӀи республикӀэм ащ фӀдӀ мӀз гектар 2867-рӀэ илӀм инахъыбӀэр зытет чӀыгухэм ябысымхӀэр гъу-нӀфыгъӀэхӀп.

МӀз шӀолӀырэу непӀэ кызытенагъӀэхэм язытет уигъӀрӀзӀнӀу щытӀӀп, чӀыгхӀэр упкӀлӀрӀпхъуыгъӀнхӀэ фай, цыраур бӀу ахӀт хъуыгъ, хӀкыыр ачӀиз, машӀом, уз зӀфӀшӀхъафхэм агъӀфыкӀуагъӀхӀэр ахӀэтых. Джащ фӀдӀу мӀз

шӀолӀырхӀэр зытет чӀыгухӀэр зиехэм ягъуӀнӀфынкӀэ юфыгъуа-бӀэ щыӀ.

Ащ фӀдӀ мӀзхӀэр шапхӀэхэм адистӀу зӀтебгъӀуцожыӀнхэм ыплӀкӀэ, ахэм юфӀу адӀшӀлӀгъӀн фаер зӀкӀэ зыщыгъӀнӀфӀгъӀэ проектыр бгъӀхъазырын фӀае. МӀз шӀолӀыр гектарым юфшӀлӀнӀу щызӀшӀохыгъӀн фаем сомӀ 3000-м щегъӀжыагъӀу 3500-рӀэ тегъӀшт. А зӀптӀумӀэ кӀапкырыкӀыхъӀзӀ, субъектхэм мӀз шӀолӀырхэм язӀтегъӀуцожыӀн ыкӀи ялыгъын пӀуагъӀахъӀэр мылӀкум пӀае федеральнӀ бюджетым кыхӀэхыгъэу субсидие афӀгъӀкӀожыгъӀным фӀгъӀэхыгъӀэ зӀхъокыныгъэ программӀэм фӀшӀыгъӀнхӀэр тидепутатхэм игъуу алытагъ.

ГъӀсӀныгъэмкӀэ, наукӀмкӀэ, ныбжыкӀлӀэ юфхэмкӀэ, спортымкӀэ, кӀӀӀбар жуыгъэм иамапхэмкӀэ ыкӀи общественнӀ организациехэм адырялӀ зӀлхыныгъэхэмкӀэ комитетыр кӀлӀӀцӀо зыфӀхъу-гъӀэ джӀепсалӀэр гуманитар предметхэмкӀэ егъӀдӀжӀн федеральнӀ программӀэ шӀхъӀлӀэхэм ягъӀкӀлӀжыӀн фӀгъӀэхыгъ.

УФ-м и Президент и ДжӀепсалӀэу ФедеральнӀ ЗӀлукӀлӀм фигъӀэхыгъӀэм гуманитар шӀӀныгъэхэмкӀэ, анахъу тарихымкӀэ, обществознаниемкӀэ, литературӀмкӀэ гурыт ыкӀи апшӀӀэр еджапӀлӀэхэм агъӀфедӀрӀэ программӀэхэм ахӀплӀӀжыӀнхӀу, хӀгъӀгум иблӀкыгъӀэ, культурӀэм, хӀбзӀэхэм ныбжыкӀлӀэхӀэр икӀу фӀдизӀу ащыгъӀгъӀзӀгъӀнхэм тегъӀпсыхъӀгъӀэ гъӀтӀрӀзыжыӀнхӀэр афашӀыжыӀнхӀу пшӀӀырылӀ кызырӀыгъӀуцгъӀэр тидепутатхэм кыхӀагъӀыщы. Ар лӀубытыплӀэ ашӀызӀ предложение заулӀ кӀахыгъ. Ахэм зӀу ащыщӀ дунӀӀэ тарихым пӀуахъӀэр егъӀдӀжӀн сыхъатӀу зыкӀ программӀэм кыдальтыгъӀтхӀэр нахъ макӀлӀ ашӀынхӀшӀ, Урысыем итарихъ фӀгъӀхыгъӀэхэм ахагъӀхъоӀнхӀэр. ДжӀепсалӀэм ар кышӀело.

НепӀэ цыфым банкым е микрофинанс организацием чӀыфӀэ кыӀыӀхынӀу фаемӀ, ащ ежы ышӀхъӀкӀэ емыкӀуалӀу, пӀудзыгъӀэ шӀыкӀлӀм тетӀу ыгъӀӀпсын ыльӀкыӀнӀу щыт. Ащ пӀае паспортным итхагъӀэр интернетымкӀэ афигъӀкӀонӀу, ителефон кӀагъӀхыгъӀэ кодыр арилонӀу ары нылӀп ищыкӀлагъэр.

Ащ фӀдӀ шӀыкӀлӀр банкхэм анахъу микрофинансов организациехэм нахъ агъӀфедӀэ ыкӀи хъор-шӀыгъӀу мыщ щызӀрахъӀхӀэрӀм япчӀагъӀэ хӀпшыкӀлӀу

нахъыбӀэ хъуыгъӀэ. БзӀджашӀэхэм паспортӀу чӀӀнагъӀэ хъуыгъӀхӀэр зӀрагъӀфедӀхӀэрӀм имызакъоу, организацие зӀфӀшӀхъафхэм цыфӀу яолӀагъӀэхэм ятхылӀхэм арыт кӀӀбархӀэр кызылӀкӀагъӀахъӀэ-зӀ чӀыфӀхӀэр агъӀӀпсых.

КъӀралыгъо Советым — Хасэм и депутатхэм цыфӀыр ежы ышӀхъӀкӀэ емыкӀуалӀагъӀу микрофинанс организациехэм чӀыфӀхӀэр кӀатынхӀэ фимытхӀу е лӀӀу тхылӀыр кӀӀзгъахыгъӀгъӀмрӀэ паспортным тегъӀпкӀлӀгъӀэ сурӀэтым итымрӀэ зӀтефӀжыӀхэм зӀрӀу-уплӀӀкыщӀт шӀыкӀлӀэ зӀфӀшӀхъафӀу щылӀхӀэр агъӀфедӀнхӀу шӀыгъӀмӀэ нахъышӀоу алытӀгъ. Ащ фӀгъӀхыгъӀэ джӀепсалӀэр УФ-м и ПравительствӀэ ипащӀэ игуадӀзӀу Виктория АбрамченкӀэм фӀгъӀэхыгъ.

УФ-м и ПравительствӀэ и ТхьаматӀ игуадӀзӀу Марат ХуснуллинӀым фӀгъӀзӀгъӀэ «ПсӀуплӀэр» зыфилорӀэ къӀралыгъо программӀэм иподпрограммӀу унӀгъо ныбжыкӀлӀэхэм псӀуплӀэхӀэр ятыгъӀнхэм фӀгъӀэхыгъӀэм хӀлажӀэхӀэрӀм аныбжӀ зыфӀдизын фаем фӀгъӀэхыгъ.

ПрограммӀэм кызырӀӀдӀлытагъӀмкӀэ, унӀгъо ныбжыкӀлӀм псӀукӀэ амалӀу илӀр нахъышӀу ышӀыным пӀуигъӀхъанӀу субсидие къӀралыгъом кырытыным пӀае зӀшӀхъӀгъӀусӀэхэм е тӀумӀэ зыым ыныбжӀ илъӀс 35-м шӀокыгъӀэ хъушӀтӀп. Мы ахъщӀ тынхэм апӀуахъанӀу кӀатӀупшырӀэ мылӀкури зӀрӀгъӀнӀфӀагъӀэм кыхӀӀлӀу унӀгъуабӀэ зы илъӀсым кыхиубытӀнӀу хъурӀп. А зӀптӀумӀэ апкӀ кыкӀыкӀлӀэ, чӀзыум хӀт зӀшӀхъӀгъӀусӀэхэм субсидиер кӀаратынӀу чӀзыур кӀанӀмысызӀ, аныбжӀ илъӀс 35-м шӀокышӀ, къӀралыгъо лӀпылӀгъур агъӀфедӀнӀу фитыныгъӀэ ямылӀжӀ мӀхъу.

Ащ фӀшӀ унӀгъо ныбжыкӀлӀр чӀзыум хӀэтыгъӀмӀэ, зӀшӀхъӀгъӀусӀэхэм аныбжӀ илъӀс 35-м ехъу-гъӀэ нахъ мышӀлӀми, ащ ыуж, гушӀылӀм пӀае, илъӀсыщым кыкӀлоцӀлӀ, субсидиер ятыгъӀным фӀгъӀэхыгъӀэ зӀхъокыныгъӀэ шапхӀэхэм афӀшӀыгъӀным Адыгеим и Парламент и депутатхэр кӀлӀӀцӀо фӀхъуыгъэх.

КъӀралыгъо Советым — Хасэм и депутатхэм джӀепсалӀэу кыхӀахъагъӀэхэм зӀкӀлӀми КъыблӀэ шӀолӀыр парламентхэм я Ассоциацие хӀтхэм кӀадырагъӀштагъ.

Джащ фӀдӀу мы пленарнӀэ зӀхӀэсыгъом Урысыем кыхӀэхъахыгъӀэ шӀолӀырхэм, ДонецкӀэ ыкӀи ЛуганскӀэ народнӀэ республикӀэхэм, ЗапорожскӀэ ыкӀи Херсон хӀкухэм яхӀбзӀэгъӀуцу

кыулыкӀухӀэр Ассоциацием кырагъӀблӀагъӀгъӀх. ЮРПА-р Урысыем и КъыблӀэ шӀолӀыр ихӀбзӀэгъӀуцухэм зӀхащӀагъӀэ нахъ мышӀлӀми, ащ ишапхӀэхэм кызырӀадӀлытагъӀмкӀэ, нӀмыкӀ суб-ектхэм яхӀбзӀэгъӀуцу кыулыкӀухӀэри макӀэ атынӀу фитыныгъӀэ ялӀу ащ илӀофшӀлӀн кыхӀлӀӀжӀӀнхӀэ алыӀкыщт. Ащ тетӀу шӀолӀыриплӀыр кыхӀгъӀхъӀгъӀнӀу предложение кӀӀзыхыгъӀгъӀр Къырым и КъӀралыгъо Совет ары. Ащ и ТхьаматӀу Владимир Константиновым ар зӀхӀэсыгъом кыхӀилӀхъагъ ыкӀи зӀкӀлӀми дырагъӀштагъ.

ЗӀптӀумӀэ ауж КъыблӀэ шӀолӀыр парламентхэм я Ассоциацие ищытхъу тхылӀ зыфагъӀшӀошагъӀэхэм Владимир НарожнӀэм аритыжыгъ. Джащ фӀдӀу кыкӀлӀӀыкӀлорӀэ конференциитӀум ябысым хъунӀу чӀзыур зынӀсыгъӀэ АстраханскӀэ хӀкум и ДумӀэ и ТхьаматӀу Игорь Мартыновым Ассоциацием ибыракъ ритыгъ.

Я XXXVIII-рӀэ Конференцием кӀӀу кыхӀхъагъӀэхэм ащыщ дӀзӀкӀолӀхӀэр социальнӀу щылӀныгъэм хӀгъӀгъӀзӀгъӀыгъӀнхӀэм, ветеранхэм ялофхэм, патриотическӀэ плуныгъэм афӀгъӀзӀгъӀшт комиссиеу зӀхащӀагъэр. Ащ итхьаматӀу хадзыгъ Краснодар крайм и ХӀбзӀихъуыхӀэ ЗӀлукӀлӀэ общественнӀэ щынӀгъончӀӀынымкӀэ, дӀз кыулыкӀум ныбжыкӀлӀэхӀэр фӀгъӀхъазырыгъӀнхэмкӀэ ыкӀи кӀӀзӀзӀкӀхэм ялофхэмкӀэ и Комитет ипащӀу, Урысые Федерацие и ЛӀыхъужӀуэ Евгений Шендик. Ащ игуадӀзӀу агъӀнӀфагъ АР-м и КъӀралыгъо Совет — Хасэм хӀбзӀэгъӀуцунымкӀэ, законностымкӀэ ыкӀи чӀыплӀэ зыгъӀлорышӀлӀжыӀплӀэхэм ялофхэмкӀэ икомитет ипащӀэ игуадӀзӀу Мыгу АдамӀэ.

— Мы Конференциер анахъ юфыгъуабӀэ Ассоциациер зыщытегушӀылагъӀэхэм ащыщ. ФедеральнӀ ыкӀи шӀолӀыр хӀбзӀэгъӀуцгъӀхӀэр гъӀкӀлӀжыгъӀнхэм, уахътӀэм кызыдхыӀыр зӀхъокыныгъӀэхэм адистӀу гъӀпсыгъӀнхэм пӀае пӀшӀорыгъӀшӀӀу депутатхэм юфышхо зӀрӀзӀдашӀагъӀэм ар ишыхъат. Ащ фӀдӀ зӀдӀлӀжӀӀныгъӀэр шӀолӀырхӀэм, къӀралыгъом зӀрӀзӀтӀу, хӀхъо-ныгъӀхӀэр ашӀынхэм, экономикӀмрӀэ социальнӀэ лӀӀныкӀомрӀэ гъӀкӀлӀжыгъӀнхэм, цыфхэм ящыӀакӀлӀ нахъышӀу хъуным фӀлорышӀлӀ, — кыӀуагъ АР-м и КъӀралыгъо Совет — Хасэм и ТхьаматӀу Владимир НарожнӀэм зӀптӀур кызыфыхы-сыжӀзӀэ.

ХЪУТ НӀфсӀт.

Іэшылэгъу афэхъух

1998-рэ ильэсым тильэпкъэгъухэм жьугъу къэкложьынхэу рагъэ-
жъагъ. Ахэр Адыгэ Республикэм зихэку къэзыгъэзэжыгъэхэр щылэ-
ныгъэм хэгъэгозэжыгъэнхэмкІэ и Гупчэ апэ еуалэх. Ащ ипащэу
ГьукІэлІ Асхъад тильэпкъэгъухэм альэныкъокІэ зэшлуахырэм фэгъэ-
хыгъэу гущылэгъу тыфэхъу.

— Асхъад, Гупчэм ишгъэ-
рылт шхъаІэу ілэхэмкІэ
тизэдэгъушыІэгъу едгъа-
жъэмэ тиІоигъу.

— 1998-рэ ильэсым Косовэ
тильэпкъэгъухэр жьугъу къы-
рашъыжыхэ зэхъум ти Гупчэ
къызэлуахыгъагъ. Республикэм
иль щылэкІэ-псэукІэм хэгъэго-
зэжыгъэнхэм анахъу тыналэ те-
тыгъ. Джыри джащ фэд, цыфыр
ІэкІыб къэралыгъом къикІэу
къэкІон зыхъукІэ егъэблэгъэ
тхылъым къыщегъэжыгъэу зэ-
рысыщтым, зыдэтхэгъэщт чы-
плэм, нэмыкІхэм япхыгъэ тхъа-
пэхэр зэкІэ фэтэгъэхъазырых,
къэкложьын Іофыр нахъ Іэрыфэ-
гъу зэрэфэхъуштым тыналэ тет.

— Тильэпкъэгъоу зихэку
къэзыгъэзэжыгъэхэрэм
япчъагъэ ауэжырэ ильэс-
хэм нахъыбэ е нахъ ма-
кІэ хъугъа?

— ІэкІыб къэралыгъохэм
арысхэу къэзыгъэзэжыгъэрэ ти-
лэпкъэгъухэр икІыгъэ ильэсми,
ащ ыпэкІи нахъ макІагъ. Зэпа-
хырэ узэу коронавирисым ыпкъ
къыкІыкІэ зекІоныр зэрагъэмэ-
кІэгъагъэм ар епхыгъ. Гущылэм
пае, 2022-рэ ильэсым тильэп-
къэгъоу Адыгеим къэкложьыгъэр
нэгырэ 95-рэм, мы ильэсым
иджырэ уахътэ ехъулІэу а пчъа-
гъэр нэгырэ 86-рэм мэхъу.

Тыфай адыгъу къэкложьыгъэ-
рэр нахъыбэ хъунхэу, ахэм та-
делэнэу, зеришъуашэм фэдэу
тапэгъокІын тлэкІынэу. Тари-
хъым инэкІубгъохэр зыщыты-
мыгъэгъупшэхэу мамыр щылэ-
кІэ-псэукІэр зэрэдгъэдэхэщтым
тыпыль. НепэкІэ хэкум къэкІо-
жы зышлэгъохэм ящыкІэгъэ
къэбарыр игъэкІотыгъэу АР-м
лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэ-
ралхэм ащыпсэурэ тильэпкъэ-
гъухэм адырІэ зэпхыныгъэхэм-
кІэ ыкІи къэбар жьугъэм иамал-
хэмкІэ и Комитет исайт рагъо-
тэщт. Апэрашлэу зэрэзекІощт-
хэр, ящыкІэгъэщт тхъапэхэр
зыфэдэхэр, Іэпылэгъоу ядгъэ-
гъотын тлэкІыщтыр, телефо-
нэу зытеошхэр, нэмыкІхэ-
ри бзипІыкІэ зэдзэкІыгъэхэу
сайтым итых.

— Асхъад, ІэкІыб къэра-
лыгъохэм къарыкІы-
жыгъэр тильэпкъэгъухэр
сид фэдэ гумэкІыгъохэм
анхырыкІыхэра?

— ЗэкІэ къэкложьыгъэхэр пІэ-
лэ гъэнэфагъэкІэ зыщыпсэуш-
тхэ чыплэм дэтхэгъэнхэм (РВП)
ілофыгъо еуалэх. Ар агъэлсы-
ным ыпэкІэ зэрэадыгэр къэзы-
ушыхъатыр тхъапэр язытырэр
Адыгэ республикэ обществен-
нэ организациеу «Къэзыгъэ-
зэжыгъэхэр щылэныгъэм хэгъэ-
гозэжыгъэнхэмкІэ Унэр» ары.
АщкІэ хэушхъафыкІыгъэ комис-
сие зэхэтщагъэу Іофхэм ахэ-
плэ. Мыщ Шам къыкІыжыгъэу
нэгыриш, Иорданиеми джащ
фэдиз, Тыркуем — нэгыритф
хэхъагъэх. Нэужым тхъапэр
зэратырэр кощын ІофхэмкІэ
къулыкъум макІо. Ти Гупчэ а
къулыкъум зэпхыныгъэ дырилэу
щыт, цыфыр зы-
кІокІэ къыплэгъокІых,
Іоф къыпымыкІэу
къыдделэх, тэркІи
ежхэмкІи ар Іэры-
фэгъу мэхъу.

Хэкум къэзыгъэ-
зэжыгъэ тильэпкъэ-
гъухэм дэтхэн Іофыр
зэшлуагъэкІэу, «вид
на жительство» зы-
филорэр ялэ зыхъу-
кІэ, хэбзэ шапхэу
щылэхэм ялытыгъэу
чыгъу Іахъ къаратын
альэкІыщт. Нахъыбэр
къызкІэлпэлурэр Мэ-
фэхъаблэрэ Пэнэ-
хэсрэ чыгур къаща-
ратынэу ары. Мэфэ-
хъаблэ дэтІысхъэхэ-
мэ ашлэгъоу лъэу
тхылъ нэгыри 154-
рэ фэдизмэ къатыгъ.
А псэупІэм щатынэу
чыгъу зэрэщымылэ-
жыым къыхэкІэу Іо-
фыр къызтеуцуагъ,
джа гумэкІыгъом
хэтых. Адыгеим и
Лышхъэу Къумпыл
Мурат мы Іофыгъом
щыгуау, ащ изэшл-
охын Ыуж итых. Ащ

нэмыкІ лъэныкъохэмкІи тильэп-
къэгъоу къэкложьыгъэхэм рес-
публикэм ипащэ ыналэ къатет.

Джащ фэдэу ильэс зэкІэлпы-
кІохэм зихэку къэзыгъэзэжыгъэ
тильэпкъэгъухэм яспискэ тил,
ахэм афэгъэхыгъэ къэбарыр
зэкІэ ащ итхагъ, щыкІагъэу ялэр,
Іоф зыщашлэрэ е зымышлэхэрэр.
Амалэу тилэм елытыгъэу Іэ-
пылэгъур ятэгъэгъоты. АщкІэ
зэпхыныгъэ дытил тильэпкъэ-
гъухэм Іэпылэгъу ягъэгъотыгъэ-
нымкІэ АР-м иобщественнэ
фондэу «Репатрианты» зыфи-
лорэм.

Къэралыгъо хэбзэ къулыкъу-
хэм зэпхыныгъэ адытил. Зыгорэ
къэсымэджагъэу Іэпылэгъу ищы-
кІагъэмэ, псауныгъэр къэухъу-
мэгъэнымкІэ министрэм ты-
фытео, зэу Іофыр зэшлэхыгъэ
мэхъу. АР-м гъэсэнэгъэмрэ
шлэныгъэмрэкІэ и Министерствэ
зыфэдгъазэмэ ащ испециалист-
хэм тильэу къытфызэшлуахы.
Республикэм къызыкІожьыгъэу
ятхылхэр загъэпсыхэкІэ, тІы-
сыжхэу щысхэп, Урысыеу къы-
зэрыхъажыгъэхэм иль къэра-
лыгъуабзэр зэрагъэшлэн фаеу
мэхъу. Урысыбзэм изэгъэшлэн-
кІэ зэлухыгъэ курсхэр Мыекъуа-
пэ дэт апшэрэ еджэпІитІум
ащыфызэхашагъэх.

— Тильэпкъэгъухэм
адыгабзэр чІанагъэу щы-

та? Къызэрагурылорэр
къытфэІуатэба.

— Сигуапэу къыхэзгъэщымэ
сшлэгъу адыгэхэм яхэку забгы-
нагъэм ильэси 159-рэ тешла-
гъэми, хэхэсэу къэралыгъо
зэфэшхъафхэм итэкъухъагъэу
ащыпсэугъэхэми, адыгабзэр
зэрафэлпэкІэу къызэтырагъэнэн
альэкІыгъ, къагурэлэ ыкІи дэ-
гъоу рэгъушлэх. Ежхэми къы-
хагъэщы сыдигъуи бзэр, хабзэр,
лъэпкъыр зэрашчымыгъупша-
гъэхэр, зэрагъэлплагъэхэр.
Шыпкъэ, тІэкІу нахъ нѳбжыкІа-
лэу ахэтхэр ащ фэдэ дэдэхэп,
нахъ макІэу бзэр ашлэ.

— Ятарихъ чІыгу къэ-
зыгъэзэжыгъэхэрэм Адыгэ
Республикэм социальнэ-
экономикэ хэхъоныгъэ
ышІыным яІахъ халъ-
хъа? Сид ащ къепІолІэ-
щтыр?

— Ежхэм яшлэгъоныгъэкІэ
Адыгеим къэзыгъэзэжыгъэрэ ти-
лэпкъэгъухэм Іоф ашлэ, яшлэны-
гъэхэм ахагъахъо. Ахэр респу-
бликэм шызэхашэрэ Іофтхъабзэ-
хэм зэкІэми, зэнэкъокъухэм
ахэлажъэх. Къэралыгъо ансам-
блэхэм къащэшъох, ордэхэр
къащалох, музейм, нэмыкІ Іоф-
шлалэхэм алурых. Врач цІеры-
лэхэр, псэолпэшл бэлахъхэр
къахэкІыгъэх. Унэе бизнес зэ-

фэшхъафхэр къызэлэузыхыгъэ-
хэр ахэтых. Зы зэдэгъушыІэгъум
зэкІэ зырызэу къыщыплон плъэ-
кІыщтэп. Ау хэзгъэунэфыкІымэ
сшлэгъор къэкложьын Іофыр
къызежыгъэм щыублагъэу къыт-
хэхъажыгъэхэм ащыщ зы нѳб-
гырэ къэралыгъом ихэбзэгъэу-
цугъэ ыукъуагъэу къыхэкІыгъэп.

Тильэпкъэгъухэр Адыгэ Рес-
публикэм и Лышхъэу Къумпыл
Мурат, Правительствэм, Къэра-
лыгъо Совет — Хасэм, зэкІэ
Іэпылэгъу къафэхъухэрэм афе-
разэх, «тхъашъуегъэпсэу» ара-
ложьы.

— Асхъад, тапэкІэ гухэ-
лэу Гупчэм зыдІыгъ-
хэм тащыбгъэгъозагъэ-
мэ дэгъугъэ.

— Гупчэр джыдэдэм зычІэт
унэм изытет уигъэрэзэнэу щы-
тэп. Хэбзэ шапхэу щылэхэм
ялытыгъэу къэкложьырэ тильэп-
къэгъоу къытэуалІэхэрэр мыщ
иттхэнхэ тлэкІырэп. Ащ пае
Къумпыл Мурат тыдэгъушыл,
Ізынэу къытитыгъэм елыты-
гъэу проект-сметэ тхылхэр
зэхэдгъэуцуагъ унэм игъэкІоты-
гъэ гъэцэкІажыгъэхэр рашыллэн-
хэу. Зы унэу, тІоу ыкІи щэу
зэтеутыгъэхэу зэтегъэпсыхъа-
жыгъэнхэу ары тызыфаер.
Унагъоу къэкложьырэм ис цыф
пчъагъэм елытыгъэу идгъэтІыс-
хъанхэ тлэкІыщт.

— ТизэдэгъушыІэгъу сы-
зылгымыІэсыгъэ горэ
щылэу къыхэбгъэхъо-
жыы пшІоигъуа?

— Тильэпкъэгъоу къэкложьы-
гъэхэр хэушхъафыкІыгъэ дзэ
операцием хэлажъэхэрэм Іэ-
пылэгъу афэхъухэ ашлэгъоу
зэхэхъахы зэхэгъушыІэжыгъэх.
Амалэу ялэр зэхагъахъуи, зэ-
рыгыкІэхэрэ пкъыгъохэр ыкІи
гъомылэпхъэ зэфэшхъафхэр
зыдэлъ къэмлани 173-м ехъу
афатІупшыгъ.

Ар гъэхъэгъэшхоу къыхэд-
гъэщыкІэ арэп. МыщкІэ къытІо-
тыкІы тшлэгъуагъэр зыщыплыр
чыплэхэм къулыкъур ащызы-
хырэ тидзэкІолІхэм тызэра-
фэгумэкІырэр, агу къыдэтщэ-
ныр ыкІи къэралыгъом зэри-
хъэрэ политикэм зэрэдедгъа-
шэрэр ары.

Заохэр, лъэпкъ зэпэуцужъ-
хэр тихэгъэгу къымытэджэнхэм,
мамыр щылакІэ тІлэным афэшІ
тарихъым инэкІубгъохэр зы-
щыдгъэгъупшэхэрэп, лъэпкъхэм
языкІыныгъэ игъэпытэн тапэкІи
тыпылыщт.

— Тхъауегъэпсэу гущы-
Іэгъу укыизэрэтфэхъу-
гъэмкІэ.

ІШЪЫНЭ Сусан.

Тилъэпкъэгъух,

Кавказ заом епхыгъэ хъугъэ-шлэгъэ тхьамыклагъом адыгэ минишъэ пчъагъэу хэклодагъэхэр, егъэзыгъэклэ зичлыгъу гупсэ зыбгынэн фаеу хъугъэхэр тыгу къэтэгъэклыжых. Заор тятэжъ пашъэхэмклэ ушэтыплэ кьин дэдэу щытыгъ. А илъэс чыжъэхэм щылэгъэ хъугъэ-шлагъэхэм апкъ кыкълэу адыгэ лъэпкъыр гошгъэ хъугагъэ: ащыщхэр ятарихъ члыгужъ кынагъэх, адрэхэм егъэзыгъэ локлэ яхэку къабгынэн фаеу хъугагъэ...

ТХЬАУХЪО Яхья:

«Тырыраз тичлыгужъ тыкыызэрифэжыгъэм»

Тхьаухъо
Яхья.

35-рэ хъугъэу пхъашлэу лок ешлэ, мебель ешлы. Яхья къуаджэу Кфар-Камэ щыщ, ялакьо-клэ шапсыгъ. Янэ Къушхъэхэм япхъу, илакьо-клэ къэбэрттай. Мыгъэ илъэси 10 хъугъэ Адыгеим псэуплэклэ кызыкълэуагъэр, апэ Афыпсыпэ щыпсэугъэх, джы илъэсиплэ хъугъэу Пэнэхэс дэ-сых. Яхья ишхъэгъусэу Мырзэ Динэ илакьо-клэ бжъэдэгъу, ятэжъ пашъэхэр Щынджые щы-щых, исэнэхъатклэ клэлэгъадж. Зэшхъэгъусэхэм пшъэшиплэ зэдэгъотыгъ, анахыжъэу Аят унагъо ис, адрэ пшъашъэхэу Исра, Асма ыкли Сирин еджэ-ныр къаухыгъэу лок ашлэ.

Егъэзыгъэ локлэ Адыгеим кыгъэзэжыгъэ нахъ мышлэми, яхэкужъ кызырэкълэжыгъэм щэгъушлуклы, рэгъушхо.

— Шам заор кызырашлэплэм цыфхэр дэкълэжыгъэхэзэ Иордани-ем, Ливием, нэмыкълэми кълэ-гъэх. Тэ тиунагъоклэ Адыгеим зыкъэдгъэзагъ. Апэ сшынахы-клэу Юсыф сигъусэу мыщ шы-лэклэ-псэукълэу щылэм зыщыд-гъэгъозэнэу тыкыизэкълэу, сплъ-гъугъэр сыгу рыхыгъ ыкли Пэнэхэс зыкъэзгъэзэнэу исхъу-хыгъ. Къуаджэм дэс цыфхэр нахъ шъабэхэу, гуклэгъур нахъ къабэкълэу сахэплэагъ. Кызырэт-пэгъоклыгъэхэри лъэшэу тыгу рыхыгъ. Сиунагъо сигъусэу Пэнэхэс тыкышчыуцугъ. Сянэ-ссятэхэр ыкли Юсыф Мыекълэу-

Мырзэ Дин.

ритыгъэмклэ лок зеришлэшт станокыр, лэмэ-псымэхэр кы-щэфыгъэх. Пхъэ цынынэр Ябло-новскэ, пхъэ гъушъэр Красно-дар ирайонхэм ащыщ къарешых. Зэклэ пхъэм хэпшыкълэуагъун плъэкълэуагъэр ылэ къэхы. Ау нахыбэу ышыхэрэр пшэрыхъа-плэм рагъэуцохэрэ шкафыр, пхъэнтлэкълэуагъэр, столхэр арых.

Цыфхэр кыкълэлъэлэхэзэ псэуалъэхэр афешых, ау мы аужырэ уахътэм кызырэгъуа-лэхэрэм кызырэгъуагъэр кылуагъ Яхья. Ащ лъапсэ фэ-хъугъэр ипсауныгъэ кызырэгъуа-гъэр ары. Гъэрекло инсульт хъуи, ыгъэсымэджэагъ. Ау, Тхъэм ишыкурклэ, кыилэ-клэжыгъ, илэпкъ-лъэпкъклэ къе-гоуагъэп, ылбзэ тлэкълэу зэщигъэ-кълэагъэ.

— Шъуиунагъо сыдыбзэкълэ шъушъыздэгъушылэра? — се-упчлы Яхья.

— Нахыбэрэмклэ унагъом тызырэгъушылэрагъ ара-пыбз. Пшъашъэхэм адыгабзэ къагурэлэ, ау гушылэхэрэп, уры-сыбзэр нахъ ашлэ. Еджаплэм адыгабзэр щызэрагъашлэ нахъ мышлэми, клэлэцылкълэуагъэр на-хыбэрэмклэ урысыбз зэрэгъу-шылэхэрэ, — джэуап кысы-тыжыгъэ Яхья.

— Сятэжы сянэжы арапы-бзэр ашлэщыгъэп, — лъэгъэ-кълэуагъэ ащ игъушылэ. — Унагъом адыгабзэкълэ тыцагъэушылэщы-гъэ, ахэм яхъатырклэ бзэр тлу-лэу тыкыэтэджыгъ, кытфау-хъумагъ. Тызыщыпсэугъэ къуа-джэми адыгабзэр ары зэкълэри зэрэгъушылэщыгъэхэр.

Тыкызыкълэжыгъэм кышчыу-благъэу сишхъэгъуси сэри зы мафи тырыкълэжыгъэп. Афы-псыпи, Пэнэхэси уащыпсэун-клэ гъэшлэгъоны. Къоджэдэсхэм дэгъоу тагурэлэ, цыф дэгъу, ялэпылэгъу кытагъэкълэ. Урысы-ер къэрал ин, хэгъэгъу дэгъу, лъэшэу тырыраз тичлыгужъ ты-кызырэгъуагъэжыгъэм. Анахъэу тиадыгъ цыф лъэпкъэу тилыуз зэхэзышлагъэхэм шхъащэ афэ-тэшлы. Слъэкълэжыгъэм сэри си-шлуагъэ кызырэгъуагъэжыгъэм, сиунагъо зыми зэрэгъушылэщы-гъэкълэжыгъэм сыпылэщыт.

2010-рэ илъэсым Шам щы-клогъэ граждэн заом цыф ма-мырхэр бэу хэклодагъэх. Мы тхьамыклагъор кызылтылэсы-гъэхэм тилъэпкъэгъуэхэри ахэ-тыгъ. Яцлыфышхъэ, ясабийхэр, ялахып гупсэхэр къаухъумэн-хэм фэшл илъэс пчъагъэхэм аугъоигъэ мылкъур зэкклэ кы-члатэкълэу, Шам щыпсэухэрэм ашхъэ кырахабыжъэжы-фаеу мэхъу. Мы тхьамыклагъом адыгэхэр зэрипхыгъэх, ялэпкъ-ежъ-ежырэу къаухъумэжы-зэрэфаер къагуригъалуи, зэкълэш республикэхэу Адыгеим, Къэ-бэртэе-Бэпкъарым ыкли Къэрэ-щэе-Щэрджэсым тилъэпкъэгъу-хэр ащыпсэунхэу кырагъэблэ-гъагъэх, зэрафэлъэкълэу мылкъу-клэ лэпылэгъу афэхъугъэх.

Егъэзыгъэ локлэ Шам кы-кыжыгъэ Адыгеим къэзыгъэзэ-жыгъэ тилъэпкъэгъуэхэм кълэу Мыекълэуапэ имызагъоу чыла-гъохэр псэуплэклэ кыхъэзы-гъэхэр мымакълэу ахэтых. Ана-хыбэу ахэр зыщыпсэухэрэ Афыпсыпэ къоджэ псэуплэм джырэблагъэ тыщылэгъ, шы-лэклэ-псэукълэу ялэм зыщыдгъэ-гъозагъ, ащыщхэм гушылэгъу тафэхъугъ. Ахэр тилъэпкъэгъу, тичлыплэгъу, тлы щыщых. Тэщ

фэдэу мэлэжъэх, мэхъэжы-хы, ясабийхэр аплух, унэгъо хъы-мэтым пылтых. Къуаджэу Пэ-нэхэс урам псау ащыфыхахы-гъэу, унэхэр афашыгъэхэу Шам кыкылыжыгъэ тилъэпкъэгъуэхэр щэпсэух.

Апэ илофшлэплэ тыщылэ-кълэу тилъэпкъэгъоу Тхьаухъо Яхья. Афыпсыпэ дэт псэуплэр бэ-джэндэу кыштагъэу ар щэла-жъэ. Кызырэтфилотагъэмклэ, исэнэхъатклэ псэолъэшл, илъэс

Тилъэпкъэгъуэхэр
зыщыпсэурэ
урамыр.

ТИЧЫПІЭГЪУХ, ТЛЪЫ ЩЫЩЫХ ЯХЭКУЖЪ КЪЭКЛОЖЪХИ, АГУ РЭХЪАТ ХЪУЖЪЫГЪЭ

Пэнэхэс щыпсэурэ тильэпкъэ-гухэр зытес урамым сытетэу сырыклозэ, гущылэ щхы макъэхэр кызыдэлукырэ щагум дэсыгъэ бзылфыгъэхэм гу алыстагъ. Нэлуасэ сафэхуэнэу сызылохъэм ыкли адыгэ гъэзетым сыкызыериклыгъэр зясэлом гушлуагъэх, кысфэчэфхэу ядэжъ сырагъэблэгъагъ. Ыпшэкклэ гущылэгъу сызыфэхуэгъэ Тхьаухъо Яхъя ишхъэгъусэу Динэ хъэклаплэ къафэклагъэу сытефагъ ыкли мыщ дэжым ащи нэлуасэ сыщыфэхуэгъ.

Унагъом ибысымэу Абдзэхэ Саран гушлубзьюу иунагъо икъэбар кысфилотагъ. Ишхъэгъусэу Ибрахым Бибарсрэ ежыыррэ шъэожъищ зэдаплу. Сизар ильэс 13, Ахъмэд 10 ыкли анахыкклэ цыклоу Джад ильэси 5 аныбжъ. Тлур гурыт еджаплэм, анахыкклэр клэлэцыккылыгъыплэм маклох. Бибарс Шэжыо-кьохэм ащыщ, ипакъокклэ къэбэрттай, Налщык щыщых. Ау бэшлагъэу ильэккыоцлэгъухэр щылэжъхэп. Ежъ Бибарс гущылэгъу тыфэхуэнэу хуэгъэп, лофшлэплэм шылагъ. Ар исэнэхъаткклэ сантехник, Яблоновскэм клозэ лоф шешлэ.

Саран кызыэрэтфилотагъэм-клэ, Шам щылэ кыуаджэу Марджэсултлан яунагъокклэ дэсыгъэх. Заом ыпкъ кыкклэу ахэм ашхъэ кыра-хыжъэжъын фаеу хуэгъэ. 2012-рэ ильэсым илахыыл гупсэхэр игъусэхэу адыгэ члыгъжым къагъэзэжыгъ. Ащыгъум ишъэожъые нахыжъ ильэситлурэ ныкьорэ ыныбжыгъ.

— Чылэм заор кыдэхъагъэу ащ ильэмакъэхэр зэхэтхыщтыгъэ. Сипщ щэр кыитефи улагъэ кыытырищэгъагъ. Тэри тхьамыклагъор кыднэмысыплэзэ тлуи, зэкклэ ищыкклэгъэ тхьапэхэр дгъэлпыхи гужэжъогуу лофклэ Шам тыкыккыжыгъ. Сипщи сигуащи тигъусэхэу Адыгеим тыккэ-кложыгъ. Кыин тлъэгъугъэми, тичлыгужъ тыкыифэжыгъэш тэгущо. Гукъау нахмышлэми, сипщ ильэситлу хуэшт идунай зихъожъыгъэр.

Бибарсэ Сизаррэ яунагъу

Саран ипакъокклэ Цэйхэм ащыщ, абдзах. Адыгабзэр дэгъоу зэригъэлорышлэрэм кыхэкклэу ащ фэгъэхыгъэу упчлэ есымытын сплъэкыгъэп.

— Тиунагъокклэ тятэ бзэр тигъэшлагъ. Шам тыщыпсэуфэ адыгабзэр ары тызэрэгущылэ-щтыгъэр. Арапыбзэкклэ тыгущылэнэу тятэ кытфидэщтыгъэп.

Зэшыпхуищырэ зы клалэрэ тэхъу, зэкклэми адыгабзэкклэ дэгъоу тэгущылэ, — **elo Саран**.

Саран икклалэхэм адыгабзэр еджаплэм щызэрагъашлэ нахмышлэми, рыгущылэнхэр къашлокын, урысыбзэр нахъ агъэфедэ. Унагъом арапыбзэкклэ щызэдэгущылэх.

Саран исэнэхъаткклэ клэлэегъадж, инджылызыбзэкклэ ригъэджэнхэу диплом ил. Ау джыри лофришлэнэу хуэгъэп, сыда плэмэ ипщ сымаджэу ащ ифэлорашлэхэр ыгъэцэ-клагъ, нэужым сабый кыпыфагъ ыкли ащ иплун пылгыгъ.

Бысым ныбжыкклэр хэбзэ лофышлэ мыклом, унэгъо хызмэматм пылгъ, хатэр елэжы.

— Чылэ цыккылы тызыдэсыр, рэхъат, зэкклэри цыф дэгъух,

Бысымгуащы Бадилэ

рэхъатэу тыщылагъ. Заом ыпкъ кыкклэу тиунэхэр зэхакъутагъэх, ахъунклагъэх, илпыр зэкклэ ара-хыгъ. Тщыгъыхэм анэмыкл зыпарикъэтымыштэу тшхъэ кьетхыжъэжы тыккэ-кложыгъ, — **кьелуатэ Бадилэ**. — Ильэс пчъагъэм уугъоигъэ мылькур кычлэптэккыуни, пшхъэ кьепхыжъэжыныр хэткклэ кыны. «Бынхэр орэпсауи, тымилэр дгъотыжыщт» тлуи, джауцтэу Адыгеим псэуплэкклэ тыккэ-кложыныу хуэгъэ. «Тихэку тыккэ-кложыгъ» тлуи, тыгу рэхъатыжыгъ. Мэшэлахэу унэ тфашли тычлагъэтлысхъагъэу, рэхъатэу тыщэпсэу. Зэкклэри тхьаегъэпсэху, лъэшэу тафэраз, зыпари къатенагъэп. Къоджэдэххэри дэгъоу кытпэгъоккыгъэх, тыгу къалэтыгъ. Сихъхъэгъусэ силэжъэп, ильэсрэ ныкьорэ хуэгъэ идунай зихъожъыгъэр.

— Адыкклэ щылэкклэ-псэукклэу щышъуилагъэр тлэккы нэмыккыгъ, сыдэуцтэу мыщ шъуе-сагъа? — сяупчлы бысымхэм.

— «Тесэжыгъ» — **мэщыхы игуащи иныси зэдъирагъаштэу**.

— Синысэ ылэ зэкклэ кьехыи, — **пъегъэккыуатэ игушылэ ныом**.

— Кклалэмрэ нысэмрэ зэгъусэхэу унэгъо фэлорашлэхэр агъэ-цакклэх, хатэр зэдалэжыи, хэтэрыкклэхэр къагъэккых. Адрэ сикклалэу Албанием щылэм пшэ-штитлурэ зы клалэрэ ил. Сэ пшъашъэ симылэми, нысэ дэгъухэр синасып кыхыгъ, ахэр сипшъашъэм фэдэх. Ежъхэри кысфэдэгъух, тызэгурэю, Тхъэм сыфэраз.

— Тишхыныгъохэм сыдэу-цтэу шъуе-сагъа? — сяупчлы бысымхэм.

— Ащи тясагъ. Загъори араб шхынхэр тэшлых, ау клалэхэр ащ фаехэп, адыгэ шхынхэр нахъ яклас, — **elo Саран**.

Бадилэ диным ишъыпкъэу пылгъ, зы нэмаз шыгъуи блигъэ-кырэп. Мыщ ккэ-кложыным ильэс илэу Хъаджэ клогагъэ, мазэрэ кьэтыгъ. Ащ нэмыкклэу ишхъэгъусэ игъусэу Хымырэ шылагъэх. Ежъым имызакъоу унагъом исхэм зэкклэми, клэлэцыккылухэр зэрахэтхэу, нэккыр алыгъ.

Бадилэ ыкли зэшхъэгъусэхэу Бибарсрэ Саранрэ яунагъо тафэлалэ тапэкклэ кыныр зыщыщыр амышлэу, щылэкклэшлу ялэу псэунхэу, ямурад дахэхэр къадэхуэнхэу.

Я 6 — 7-рэ нэккылу-бжыгъохэр зыгъэхъазырыгъэр КИАРЭ Фатим.

Сурэтхэр Іэшынэ Асплан тырихыгъэх.

Тхыдэмрэ хьэпшыпымрэ зэрызэпыщлар

Сыт хуэдэ лъэпкми илщ зэман гугъухэр, шынагъуэхэр. Ауэ абы-хэм пхрыкыфам дунейм увиплэ щхьэхуэ цигъуэтащ. Ди лъэпкым ихьумащ и Адыгэ Хабзэр, Адыгэбзэр, Адыгагъэр икIи дэтхэнэ ди япэ ита нэхьыж зым дежкIи лъаплэщ ахэр.

Адыгэр тэнджыз Фыцлэм щызэпрашым и гугъакъым абы и лъахэ илъагъужыну. АрщхьэкIэ лъэпк уардэм и щэблэр абыи кызызэпрыкыжыфаш, и Хэкум и фэеплэу ихьума хъугъуэфыгъуэхэри (адыгэ хьэпшыпхэр) кызызэпрыкыжыфаш. Апхуэдэхэм ящыщ республикэм къэзыгъэ-зэжауэ илъэс куэд щлауэ шы-псэу, «Адыгэ унэ» тыкуэныр зыгъэлажэ лутыж Мэжид.

Нэхьыжым зэхуихьэсыжа, ихьума дэтхэнэ хьэпшыпми адыгэ унагъуэр зэрыпсэуэ щытар уи нэгъуэ щлагъэкыфынуш. Псалъэм папщIэ, зэрыдэу шыта машинэм зы цыхухэз IэпщIэ-лъапщIэу кыщIэкIынкъым зэ-гуэр бгъэдэсар. Гъуаплэм кыххэщIыкIа хьэкъушыкхуэр, цыхухуэм зэрихьэу шыта цейр, джанэр, щхьэрыхуэныр, баш-лыккыр — псоми земаныжым ижъ къащIихуаш, лIэщыгъуэ куэдым кыпхрыкIащ. Адыгэр зыхуэлэзэу шытахэм, дауи, ящыщ лъэпк макъамэ Iэм-псымэхэр. Мэжид илэщ шы-кIэпшынэ лIэужыгъуэхэри Iэпэ пщыкIух зилэ адыгэ пшынэри. Апхуэдэу куэд и уасэщ къамэ зэхуамыдэхэр зэрызэхуихьэ-сыфар.

Нэхьалэм дэтхэнэ адыгэми и пщантIэм удыхьамэ, зы лъэ-ныкхуэмкIэ шы уанэр щызэ-щIэлэу урихьэлэу шытащ. Уна-

гъуэ къэс къагъэсэбэпырт цы-кIуэкIыр, Iэнэ лъакъуищыр, фэтыджэн уэздыгъэр, арджэн-хэр, шыкIэпшынэхэр — ди тхыдэм уриплэжын щхьэкIэ абыхэм нэхьыбэ ухуейккым. лутыжым апхуэдэ и гъэтылпы-гъэхэр Кавказ зауэр зэриухрэ илъэси 150-рэ щрикъум ирихьэ-лэу щигъэлъэгъуауэ шытащ модельер Сэралып Мадинэ Налшык къалэм щилэ Арт-центрым.

лутыжым зэхуихьэса хьэ-пшыпхэр щыхьэт тохуэ Тыркум, Сирием, Иорданием адыгэхэр зэрыщыпсэуа щыкIэм, абыхэм я хабзэр зэрахуам, лъэпкым и тхыдэр я гупсысэкIэ, лухукIэ нобэм кызызэрахьэсам. лутыж Мэжид езыр ящыщ хэхэс гъа-щIэм и бэлыхьыр зышэчахэм, атIэми Хэкум ар кыхуэкIуэжаш и бзэр, и щэнхабзэр ихьумауэ.

— *Ижъ-ижьыж лъандэрэ лъэпк пагъу, пщIэ кыхуашIу кыгъуэгурыкIуа ди нэхьыжхэм я цIэкIэ тхуэзфIэкI лухуфI дIэ-жын хуейуэ ди языхэзми и къалэну кызылпытэ, — жэлэ лутыж Мэжид.* — Тхыдэр тха-уэ щылэщ, абы уеджэфынуш. АрщхьэкIэ пасэ зэманым лъэ-ккым кыдекIуэкIа хьэпшыпхэр щыплъагъукIэщ, уцелусэкIэщ псэм нэхьыбэ щызыхищIэр. Сэ си лъэпкыр згъуэтыжаш, си кхуэпсхэр кыщхьэжэ Хэкум

сыкыхьэжри. Хьэпшып зэхуэс-хьэсахэм я гугъу пщIымэ, пса-лъэм папщIэ, зы уанэм илъэ-сиппIэкIэ Тыркум сыщыкIэпкIуа кхьэхуаш. Гугъуехьыр пщхьэ-щокIуэтыж уи псэм щыщ Iыхьэ кыплэрыхьэжа иужькIэ. Ди лъэпкым ехьэлэ хьэпшыпхэр Тыркум щызэхуэсхьэсыжын кыщIэздзэри, Хэкум сыкхьэкIуэ-жа иужькIи а лэжыгъэм си гум фIэфIу пысщаш. Ди адэжхэм нэхь лэгъунэгъу дызыщI хьэпшы-пхэр тхьумэным мыхьэнэшхуэ илэу кызылпытэ. Хьэпшыпхэм зы бгырыпх яхэлъщ, адрейхэм хуамыдэу згъэлъаплэу. ЩIэинхэр зэхуэхьэсыжын сэ абыкIэщ зэрыщIэздзар. Хьэпшыпыжхэр щашэхуж зэмант, арщхьэкIэ ар зи дахагъэр сэ унагъуэм схушэ-гъэхатэккым. СыщIалэ дьдэу абы и уасэр кызызэрыгурылуам нобэ сызогуфылыкIыж. Пэжыр жыплэмэ, а бгырыпхыр кыи-зыхуэзгъэнэн щхьэкIэ щыхуэ кыстехуар илъэситIэкIэ спшы-ныжыфауэ арат. ИтIанэщ си анэм ар и пащхьэ щислхьар... Шапсыгъым сыщыщыпсэуам си гъэтылпыгъэхэм ящыщ музейм еста зы бгъэлъхьэмрэ бгыры-пхымрэ илъэсипщIэкIэ абы щIэ-лъащ. Зэгъуэр ахэр тыгъэ яхуэс-щIа пэтми, КъэбэрдеймкIэ сы-кыщыщIэпхуэжым а хьэпшы-пхэр музейм и тхьэмадэм кызымытыжу идатэккым. Дэт-

хэнэ зы хьэпшып кызыгуэе-ижами езым и хьыбар щэху илэжщ.

Адыгэм и Щыгъуэ махуэщ накхыгъэм и 21-р. Ар тхыдэм и пэжжи, абы зыри пхуешIэну-ккым. Ауэ, сэ жысIэну сызы-хуейраци, нобэ дызэрыпсэуам нэхьыкIэ лъэпкыр Тхьэм ди-мышI. Сэ сропагэ, срогушхуэ си лъэпк лъэщым, мыпхуэдэ дахагъэ куэд зилэр щэнхабзэкIэ дуней псом зэи икIэ щыху-нуккым. Дызэгурылуэу, ди тхы-дэр, хабзэр, бзэр ди щэблэм яхэтлхьэжу, щIэныгъэкIэ гъа-щIэм дыпхрыкIыну — аращ сызыхуейр. НэгъуэщI хэкIыплэ адыгэм дилэккым...

КъБР-м щыхьэ зилэ и артист, композитор Хьэлупэ Джэбрэил жэлэ: «Зи Хэку зыгуэтыжыну хуейм Мэжид шапхэа трихып-хьэщ. Псэуну хуейр зымы емы-лытауэ мэлэсуф. Сыт хуэдэ псэ къабзэ уилэн хуейт, хамэщI

кыщыхьэуа щIалэ цыкIум и адэж лъахэм епха хьэпшып-хэр зэхуихьэсыжын игу къэ-кIын, а луху мытыншыр хуэ-фIэкIын щхьэкIэ?! ЩIалэгъуалэм гу лъэзгъэтэнэ сыхуейт адыгэм зэрихьэу шыта хьэпшыпхэм нэхьыбэу дьжын кIэралхьэу, дыщэ ирамыгъэлусэу зэрыщы-там. Апхуэдэщ бгырыпххэри, къамэхэри, щIопщыкIхэри... Мэжид дуней псом лъэпкыу тетым шапхэа ярегъэлъагъу. «УифI умыгъэпуд, уи Iей умы-гъэлъагъу», — жилэщ пасэрейм. лутыж Мэжид ящыщ гъэлъэ-плэн хуейхэм».

Зи хабзэр зыхрамыгъэныфа, сыт хуэдэ гугъуехьыи кIуэцIры-кIыу зи бзэр зыхуэмэжа, зи щэнхабзэ кхуейр кызыдэгъуэ-гурыкIуэ лъэпкщ адыгэр. Ар налуэ пщашI Мэжид хуэдэ цы-хухэм.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

НэгъуэщI еплъыкIэ

Лэщыгъуэ псокIэ екIуэкIа Кавказ зауэжым кырикIуа лъапсэры-хым зэи зыкIи пхуэмыгъэнщын жыхуалэм хуэдэу игъэмэщIат ди лъэпкыр — цыхуипщIым щыщ бгъур а зауэм ихьаш, КIахэм щы-псэу адыгэ лъэпк зыбжанэ дэкIуэдыпаш.

А лъэхьэнэм адыгэм ишэ-чамрэ и нэгъуэ щIэкламрэ теу-хуауэ зы хьыбар уеджэфыр-ккым уи гур дэмызу. Абыхэм ятеухуауэ щIэныгъэлIхэм щэ бжыгъэкIэрэ тхыль зэхуамы-дэхэр ятхыжащи, нэхьыбэ дэ тхуыIэнккым, альандэрэ къа-мытIэщIаи кытхуэульэпхьэ-щынккым, ди тхакIуэшхуэхэм зауэ дьджыжым тратхыкIа теплэгъуэхэм нэхь гуэзи кыт-хуэгъэщыжынккым. Арами, зы тельыджэ гуэрэм гу лъывэз-гъэтэнэ си гуапэт.

Кавказ кхуршым и ишхьэрэ нэпкыр гушIэпк зыхуэхьэу пасэрей хьэт лъэпкыжым нобэрей адыгэр дыкызырэте-хьукIар, къэралыгъуэ, политикэ, цивилизацэ щхьэхуэ дызэрилар къэплъытэмэ, илъэс мини 6-м щIэгъу дунейпсо тхыдэм дыкы-зэрицIыхурэ. Лъэхьэнэ жыжьэм

кыщыщIэджэ ди тхыдэ кIыхьым кыриуыдэу лъэпкым зауэ гуашIэу илъэгъуар кыпхуэмыб-жыну куэдщ. Ар псалъэ джафэ мыхьуу, япэ тхыбзэу цыхум зэрихьэ гъушIэнэтхыр щыхьэт зытэхуэ пэжщ. Ар зыщIыпIи пхуэмыхьыжын, пхуэмыгъэп-кIун, узэмыхьурджэуэфын луху-гъуэщ.

Мысыр, Ащыр, Бабылей, Чынт, Алыдж къэралыгъуэ лъэ-щыжхэр хьэрхуэрэгъуу кыпэ-щIэтащ адыгэм. Абыхэм ящIэрт хьэтхэм кхуаруки, бзаджагъэки, акъылкIи уазэрытемыкIуэнури. Арами, зыдамыгъэужын папщIэ ялъэкI къамыганэу кытпэщIэ-тащ. Илъэс мини 6-м кыриуы-дэу зы лIэщыгъуэ закхуи адыгэр зауэ-банэ имылагъуу псэуауэ пхужыIэнуккым. Ди адэжхэр зауэм кыIуымыкIурэ къащIэу-ва я быныр якIэпшышэсырт.

ГъэщIэгъуэныракъэ, и бзэм зымыхьэжауэ, и хабзэр IэщIыб имыщлауэ, и хэкур ирамыгъэ-бгынауэ, кызызэригъэщIам хуэдэу нобэм зы лъэпк къэсамэ — ар адыгэрщ! Уздегупсысым уи щIыфэр дотхытх абы. Мис апхуэдэхэм дежщ укызыхьэкIа лъэпкым и лъэщагъыр, ина-гъыр, хахуагъэр щызыхэпщIэр. Си щхьэкIэ, абы срымипэгэн, ар сымыгъэщIэгъуэн слъэкIыр-ккым.

Иужь дьдэу лъэпкым и нэгъуэ щIэкла гузэвэгъуэшхуэхэм ящы-щ Кавказ зауэжыр. Нобэр кыздэсым абы кыдиха дыр-кхуэм дегъэдзыхэ, ди гур зэ-хуешэ, ди нэпсыр кхрегъагъуэ. Ауэ си лъэпкыгъуэхэм ягу кыз-гъэкIыжыну сыхуейт илъэси 101-кIэ зызылыгъа лъэпкым лы уардэ зэрыщIэтыр, ди япэ ита пасэрей пщыжхэр зыщIэбэ-

на хуитыныгъэр псэхэкIуадэ зэрымыхьуар, дунейм дытеп-хьами, зы лъэпкыу дыкы-зэрынар. Щы хуерейм зы гъу-напкIи илэу кыщIэкIынккым адыгэ щымыпсэуэ. Дыкызы-техуыкIыжа хьэт лъэпкым Кав-казри, Анадолэри, Мысырри, ТIуащIэри кызызэщIуыдэу къэ-

ралыгъуэ илар пэжмэ, «хамэщI щыпсэу» лъэпкыгъу дилэккым... АтIэ, ди пасэрей хэкужым и щыпIэхэм адыгэбзэр щылу-жауэ аращ. А гупсысэм нэгъуэщIынэкIэ срегъэпл лъэ-ккым натIэ хуэхьуам.

ФЫРЭ Анфисэ.

Бжыгъэхэр

Зауэжъым иущыкъуея лъэпкъ

Хьэтхэм къатехъукъыжауэ, адыгэ лъэпкъ уардэр тенджыз Фыцлэ Iуфэмрэ
Джылахъстэнеймрэ я зэхуакум дэль щынальэм къэралыгъуэшхуэу щыпсэуаш илъэс мин
бжыгъэкIэ.

Адыгэ лъэпкъым и процент 95-р Кавказ зауэжъым ихъауэ шытащ, зэтрауклами псэууэ къэнахэм ящыщ куэд дьдэ Хэкум залымыгъэкIэ ирашами. Кавказ зауэм и пэ кхихуэу Адыгэ Хэкум цыху мелуани 2 щыпсэуаш. 1763 — 1864 гъэхэм къриубыдэу адыгэ мелуан 1,5-рэ якулащ, ирашащ, е емынэмрэ таломрэ яхъащ. Гуауэ зэрытщыхуэи, ираша адыгэр псори Тыркум нэсакъым: гъуэгъу тету уз зэрыцIалэхэр къахыхъэри, абы иллыкIащ, тенджызым щилъэффа кхъухъхэм иса адыгэхэри мин бжыгъэкIэщ кызырабжыр.

Нобэ ди лъэпкъэгъуу дунейм тетым я бжыгъэм ущIаупщIэмэ, къэпщитэныгъэхэм къагъэлъагъуэр зэхуэдэкъым, ауэ нэхъыбэм жалэр цыху мелуани 3,5-рэщ. Зэрыгурылуэгъуэи, цыху мелуани 3,5-рэ фIэкIа дымыхъур пцIыщ, Тыркум и закъуэ адыгэу мелуани 7,5-рэ зэрыщыпсэур къэплъытэмэ.

Кавказ зауэм и лъэхъэнэм зи Хэкум ираша мухъэжырхэмрэ Мысырым 1390 — 1517 гъэхэм тепщэгъуэр шызылыгъа адыгэ мамлюкхэм я щIэблэмрэ «адыгэ» (черкес) хужалэу шыIэщ хамэ къэралхэм. Урысейм и щынальи 6-м нэхъ зэулуу щопсэу адыгэхэр: Адыгэ, Къэбэрдей-Балъкъэр, Къэрэшей-Шэрджэс республикэхэм, Краснодар, Ставрополь крайхэм, Осетие Ищхъэрэ — Аланием (Мэздэгъу щынальэм). ЩIэныгъэлIхэм къралуэ бжыгъэхэм дзыхъ хуамыщIу, езыр-езыру къэпщитэныгъэхэр езыгъэкIуэкI щIалэгъуалэ жыджэрхэр дилэщ, ди гуапэ зэрыхъунци. Абыхэм къахутари ищхъэкIэ къэдгъэлъэгъуахэм фIуэу къащхъэщIокI. Пшахъуэр кыгъэсэбэпурэ сурэт зыщI ГъукIэпщокъуэ Щауэмыр илъэс зыбжанэ хъауэ кызызехекIухъ ди лъэпкъэгъухэр щыпсэу хамэ

къэралхэр икIи Европэм, Африкэм, КъухъэлIэмкIэ щылэ адыгэхэм ялуошIэ. «Си лъэпкъым и бжыгъэр зэрагъэмащIэр, адыгэр лъэпкъ мащIэхэм дызэрыхабжэр си гум идэркъым. ЩIэныгъэр зи гъуазэхэм я пщIыхъ кыхэхуэххэркъым дэ мелуани 10 дызэрыхъур!», — жэлэ Щауэмыр.

Адыгэу дунейм тетыр зы щынальэ щыпсэуну зэхуэсыжауэ ди нэгъу кыщIэдгъэхъэнщ зы дакыкъэкIи, Европэм и къэралыгъуэ куэдым исым нэхърэ нэхъыбэ дыхъуу дыпсэунут. Псалъэм папщIэ, Швейцарием цыху мелуани 8,3-рэ щылэу араш. Болгарием, цыху мелуани 7,2-рэ, Сербием — мелуани 7,1-рэ, Латвием, Литвам, Эстонием зэхату — мелуани 6,2-рэ,

Данием — мелуани 5,7-рэ, Финляндием — мелуани 5,5-рэ, Норвегием — мелуани 5,2-рэ, Ирландием — мелуани 4,6-рэ, Монголием — мелуани 2,9-рэ. ЗэрытщIэи, абыхэм ящыщ дэтхэнэри зыми емылтытауэ, экономикэ щхъэхуэ ялэу, зауэжъуэ апхуэдэщ. Уеблэмэ, къальхур щыкуэд Таджикистаным, Къыргызым, Тыркумэным, языныкъуэ хъэрып къэралыгъуэхэм щыпсэуркъым апхуэдиз.

«Мелуани 10 хъу лъэпкъым нэмыплъ ептыныр тэмэкъым. А мелуани 10-м сыт хуэдиз политик, дзэпщ, щэнхабзэмрэ бзэмрэ я лэжыакIуэ, щIэныгъэлI, IэщIагъэлI яхэт?! Адыгэм Иордания паштыхыгъуэм кыщыхуащI пщIэмрэ щыхымырэ сыт и уасэ!» — пещэ ГъукIэпщокъуэм.

ФЫРЭ Анфисэ.

«**С**и лъэпкъым и бжыгъэр зэрагъэмащIэр, адыгэр лъэпкъ мащIэхэм дызэрыхабжэр си гум идэркъым. ЩIэныгъэр зи гъуазэхэм я пщIыхъ кыхэхуэххэркъым дэ мелуани 10 дызэрыхъур!»

Убых гъыбзэ

(Зытхыжар БЕМЫРЗЭ Зурабщ)
Уэрыншэу хэт си махуэр ирилэнут
Уи плыфэр си гукъеуэу шымытам...
Саур къамэкIыр кыпIэщIэмыхуам
Щы хъуреижьыр сытым иулэнут?
Зэгъуэрэм зэрызэпцIрэ мы дунейр
Мы уафэм Тхъэ къекIурэхуы ялъэгъуакъым

Уэр мыхъумэ. Си гушIагъми кыщIэхуакъым
Биишэр хъыбар фыцIэу кыщхъежам
Блэклатэкъым, сазын, си гу бжэлупэм,
Зэбгъэзэклати мы уафэжъ лэгъупыр
Уанэшым тхъэуэ ущекIурэхыжам.
Сыздэшэ уи дуней бгъэгупэжам,
Ахъэрэт бжэлупэм щыдгъэщIыж удж фыцIэ,

Сызыхыжын, кыхыну плэрэ уи цIэр
Уи гъащIэр а псэхэх зыжепIэжам,
ТхъэгъэпцI сызыщIу къуалэу лъэтэжам
Уи узыр бдэгъуэшыи схулымыгъэкIыу.
Кхъужьейщ, кхъужьей лъэлъэжщ ныщхъэби
къэкIыр
Гугъуанэ уфыцIа кысхуэбгъэнам...

Къызэузыхэрэм япчъагъэ хэхъуагъ

Псауныгъэр къэухъумэгъэнымклэ Дунэе организацием иунашъоклэ жьоныгъуаклэм иящэнэрэ тхьаумафэ СПИД-м иллыкыгъэхэм я Дунэе шлэж мафэу хагъэунэфыкы. Мыгъэ ар жьоныгъуаклэм и 21-м тефэ.

Шлэж мафэр зыфэлорышлэрэр – лoфыгъор къызэрэтпэблагъэр кылотыкыгъэныр, ВИЧ-инфекцием зыщыхъумэгъэнымклэ узэрэзеклошт шылкэхэр агу къэгъэкыжыгъэнхэр, узыр зилэу псэухэрэм тыналэ атетыдзэныр, зидунай зыхъожьыгъэхэр тыгу къэдгъэкыжыныхэр.

СПИД-м иллыкыгъэхэм яшлэж мафэу 2023-рэ илъэсым реклокыштым зэреджагъэхэр «Несем людям любовь и сплоченность, чтоб построить более сильное общество».

Гъэхъагъэу ашыгъэхэм ямылтыгыгъэу, зэрэдунаеу псауныгъэр къэухъумэгъэным илофыгъо шхьалэхэм ВИЧ-инфекциер ащыц.

Псауныгъэр къэухъумэгъэнымклэ Дунэе организацием къызэритыгъэмклэ, эпидемиер къызэжъагъэм къыщегъэжъагъэу мы узыр нэбгырэ миллион 79,3-

мэ къапыхъагъ, СПИД-м епхыгъэ узхэм апкъ кыкыкыкы нэбгырэ миллион 36,3-мэ ядунай ахъожьыгъ.

СПИД-м ебэныгъэнымклэ Федеральнэ научнэ-методическэ гупчэм 2021-рэ илъэсым тыгъэ-гъазэм и 31-м ехъулэу къызэритыгъэмклэ, ВИЧ-инфекциер къызэузэу Урысыем щыпсэурэр 1137595-м нэсыгъ, 424974-мэ ядунай ахъожьыгъ.

Къыблэ ыкли Темыр-Кавказ Федеральнэ шьолъырхэмклэ мы узыр къызпыхъаным ищынагъо зышхъарыт купхэм ямызакъоу, лoф зышлэу сабый зыхэклын ныбжым къыхиубытэхэрэм азыфагу зыщыхъомбгъоу зэрэргъэжъагъэр къыхагъэщы.

ВИЧ-инфекциер бэу къызэузыхэрэр зыдэщылэ шьолъырхэм Урысыем и Къыблэ ахалытэрэп нахь мышлэми, узыр къапыхъэ-гъаклэу хъугъэ-шлагъэхэр атых,

зэрэзэпахырэм хэхъо. 2021-рэ илъэсым ебгъапшэмэ, 2022-м Урысыем и Къыблэ ар къызэузыгъэхэм япчъагъэ проценти 5,5-клэ нахьыбэ хъугъэ, пстэум-кли нэбгырэ 78831-мэ къаузыгъ.

ВИЧ-м лыпплэнхэу зырагъэ-жъагъэм къыщегъэжъагъэу (1997-рэ илъэс) мы илъэсым жьоныгъуаклэм и 1-м ехъулэу Адыгеим мы узыр ялэу нэбгырэ 1548-рэ шагъэунэфыгъ. Ушхъа-гъу зэфэшхъафхэм къахэкыкыкы нэбгырэ 462-мэ ядунай ахъожьыгъ.

ВИЧ-р зилэ нэбгырэ 780-рэ диспансернэ учетым хэтых, ахэм ащыцэу нэбгырэ 718-мэ антиретровируснэ терапиие афашы, ар зылыпльэхэрэ пчъагъэм ипроцент 92,1-рэ мэхъу.

2023-рэ илъэсым иапэрэ мээиплл ВИЧ-р ялэмэ агъэунэфынэу Адыгеим щыпсэурэ нэбгырэ 45921-рэ ауплъэкыгъ,

мы узыр апэрэу нэбгырэ 34-мэ къахагъэщыгъ. Блэкыгъэ илъэсым мыщ фэдэ иуахътэ ауплъэкыгъэр нэбгырэ 25486-рэ, апэрэу къызхагъэщыгъэр – 16.

Мы гумэкыгъом цыфхэр щыхъумэгъэнхэмклэ, эпидемиер къызэтырагъэуцонымклэ къэралыгъом лoфшлэнышхо ешлэ. ВИЧ-м зимыушъомбгъунымклэ къэралыгъо Стратегиеу аштагъэм пшъэрылэу илэр 2030-рэ илъэсым ехъулэу мы узыр апэрэу къызхагъэщыхэрэм ыкли зидунай зыхъожьыхэрэм япчъагъэ нахь маклэ шлыгъэныр ары. Ащ пае узым икъэбар, ар къызэрэппымыхъаштымклэ узэрэ-зыфэсакъыжынын фэе шылкэхэр, ВИЧ-р къызэузыгъэхэр вирусыр нахь ефыхынымклэ зэрэзэлэ-зэжышхтхэр къафэлотэгъэнхэр. ВИЧ-р зимылэ ллэуж къэтэджныр ары зэрэдунаеу зыфэбэнэн фаер.

Хэтрэ цыфыи ыгу къыгъэкыжынын фаер ипсауныгъэ ежылэ зэрилъыр ары. ВИЧ-р къызхагъэщыгъэр зыфэсакъыжыну, игом антиретровируснэ терапияе ышлы зыхъуклэ, ипсауныгъэ изытет лъэшэу къыщыклэщтэп.

Шоигъэныгъэ зилэ пстэуми ВИЧ-инфекциехэр апкъышъол хэлъымэ къэзыгъэлъэгъошт уплъэклуныр ыпклэ хэмылэу афашлын алъэкышхт. Къыхагъэ-щыгъэн фае ар зыми зэримылэгушхт. СПИД-м ыкли зэпахырэ узхэм апэуцужыгъэ-нымклэ Гупчэм нахь игъэклотыгъэ къэбар хэти щигъотын ыпъэкышхт. Ащ пае телефон номерэу 8 (8772)52-32-86-м лoф ешлэ.

СПИД-м ыкли зэпахырэ узхэм апэуцужыгъэнымклэ Гупчэм иврач шхьалэу Л. В. МАРТЪЯНОВА.

Мэфитло клуагъэ

Лъэккэ проектэу «Культурэмрэ» Адыгэ Республикэм икъэралыгъо программэу «Культурэм ихэхъоныгъ» зыфилорэмрэ адиштэу академическэ музыкэм ишъолъыр фестиваль жьоныгъуаклэм и 18 — 19-м Адыгеим щыклуагъ.

А. Гусев.

лофтхъабзэр зэхашагъ Адыгэ Республикэм культурэмклэ и Министерствэрэ «Концертное объединение Республики

Адыгея» зыфилорэмрэ. Ар зэрэклуагъэр филармонием и Rutube-каналрэ порталэу PRO.Культура. РФ зыфилорэм-

рэ занклэу къагъэлъэгъуагъ. Фестивалым пшъэрылэу илагъэр хэгъэгу ыкли лъэккэ искусствэр къызтэгъэнгъэным,

тапэклэ хэхъоныгъэхэр егъэшылгъэным, цыфхэр академическэ искусствэм нэлуасэ фашыхэзэ нахь зэпэблагъэ хъунхэм, зэ-лъашлэгъэ композиторышхохэм афэшхъафэу музыкант ныбжыкыкыкы нэлуасэ афашынхэр ары.

Филармонием изал цыфхэр члызыгъ, музыкэр шлу зыльэгъурэ пстэури ащ къычлэхъанхэ фитыгъ. Концертэу къатыгъэм Адыгэ Республикэм исимфоническэ оркестрэ композитор цлэрылохэу Л. Бетховенем, П. Чайковскэм япроизведени-ехэм цыфхэр шарагъэдэлугъэх. Концерт программэм идирижерыгъэр Санкт-Петербург щыпсэурэ музыкант ныбжыкыкы Ашамаз Заифовыр, солистыр Московскэ къэралыгъо консерваториеу П. Чайковскэм ыцлэ зыхъырэм истудентэу, я 4-рэ курсым щеджэрэ Амина Кясовар (фортепиано) ары. Тлуми Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикэр ары пэублэ музыкальнэ гъэсэныгъэ зыщызэрагъэгъотыгъэр, нэужым консерваториехэм ащеджагъэх. Зэрэныбжыкыкыкы

емылтыгыгъэу Урысыем ишъолъырхэм концертхэр къащатыгъэх, ятворчествэ зыгу рихъы-хэрэм ренэу къахэхъо.

Адыгэ Республикэм икъэралыгъо симфоническэ оркестрэе солист-вокалистхэмрэ зэляшлэрэ композиторхэу В. А. Моцарт, Дж. Верди, И. Кальман, М. Мусоргскэм, А. Бородинем, С. В. Рахманиновем, И. Штраус, И. Дунаевскэм, нэмыкыкыкы яоперэхэмрэ опереттэхэмрэ ащыц пычыгъоухэм цыфхэр рагъэдэлугъэх. Джащ фэдэу фестивалым хэлэжъагъэх Адыгэ Республикэм иконцерт объединение иартист-вокалистэу Дарья Умбинар, Краснодарскэ творческэ объединениеу «Премьера» зыфилорэм имузыкальнэ театрэ исоллистэу Владимир Емелиныр.

Фестивалыр мэфитло клуагъэ. Музыкантхэм афэшхъафэу ащ Адыгэ республикэ ныбжыкыкы тхылъеджаплэм къыгъэхъазырыгъэ къэгъэлъэгъонэу адыгэ мэ-къамэхэмрэ ижырэ музыкальнэ лэмэ-псымэхэмрэ афэгъэхы-гъэм цыфхэр щеплгыгъэх. Адыгэ композиторхэм ятворчествэ агу къагъэкыжыгъ, лъэккым имузыкальнэ искусствэ лъапсэ фэзышыгъэхэм асюрэтхэр къэгъэлъэгъоным къыщагъэ-лъэгъуагъэх.

**ШЪАУКЪО
Аслангуаш.**

Футбол

КъыкІэлъыкІошт ешІэгъум
зыфегъэхъазыры

ФутболымкІэ Урысыем ипервенствэ иятІонэрэ лигэ хэлэжьэрэ Мыекъопэ «Зэкъошныгъэм» зэнэкъокъум ифинал едзыгъо яцэнэрэ ешІэгъоу щырилэщтым зыфегъэхъазыры.

Республикэм икомандэ шъхалэ ІукІэшт купым апэрэ чІыплэр щызылыгъ «СКА» (Ростов-на-Дону). Финал едзыгъом щырилэгъэ апэрэ ешІэгъуитІур «Зэкъошныгъэм» шІуахыгъ. «Алания-2-м» Мыекъуапэ щыдырилэгъэ зэлукІэгъур хъакІэхэм ахыгъ, пчъагъэр 1:2. Ащ ыуж Налщык ичІыплэ командэу «Спартак» дешлагъ, а ешІэгъури шІуахыгъ, пчъагъэр – 5:1.

Арэу щыт нахъ мышІэми, Мыекъуапэ икомандэ купым яцэнэрэ чІыплэр щылыгъ ыкІи первенствэм зэфэхьысыжъ я 7-рэ чІыплэр къыщыдихын ылъэкІышт. Ащ пае «Зэкъошныгъэм» «СКА» къышІуихын ыкІи мэхъанэшхо зилэ очкоуи 3 къыхьын фае. ЗэлукІэгъур жьоныгуаклэм и 23-м кІошт, сыхъатыр 4-м рагъэжъэшт.

Шапхъэхэр

Нэбгырэ 50 къыхагъэщыгъ

Урысые физкультурэ-спорт комплексэу «ІофшІэным ыкІи зыкъэхъумэжьиным сафэхъазыр» зыфилорэ бгъэхалъхъэхэр зацаратыжыгъэхэ мэфэкІ зэхыхъэ культурэм и Унэу «Гигантым» щыкІуагъ.

2022-рэ илъэсым шапхъэхэр дэгъоу зытыгъэ нэбгырэ 50 къыхагъэщыгъ, ахэм къатефэрэ бгъэхалъхъэхэр аритыжыгъэх Мыекъуапэ физическэ культурэмкІэ ыкІи спортымкІэ и Комитет ипашъу Дмитрий Щербаневым. Бгъэхалъхъэхэр ыкІи ахэр къазаратыгъэр къэзыушыхъатырэ унэе удостоверениехэр зыфагъэшъошагъэхэм зэкІэми шапхъэхэр зэрифэшъуашъу атыгъэх.

Урысые физкультурэ-спорт комплексэу «ІофшІэным ыкІи зыкъэхъумэжьиным сафэхъазыр» зыфилорэм ифедеральнэ гупчэ зыдэщылэ къалэу Казань къыкІыгъэ мыщ фэдэ бгъэхалъхъэ 3757-рэ Адыгэ Республикэм къыІэкІэхъагъ. Мы мэфэ благъэхэм ахэр муниципалитетхэм алэклагъэхъащтых, зытефэхэрэм атырагощэщтых.

Апшъэрэ ыкІи гурыт сэнэхъат зыцарагъэгъотырэ еджапІэхэм ачІэхъащт кІэлэеджакІохэм мы бгъэхалъхъэр къашъхъэпэщт, сыда плэмэ ащ балл тедзэхэр къетых.

НэкІубгъор
зыгъэхъазырыгъэр
БЗЭШІУ Асхъад.

Редактор шъхалэхэр:

МЭЩІЛЭКЪО Саид
ЖЫЛАСЭ Заурбэч
АБЫДЭКЪО
Люсанэ

Зэхэзыщагъэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ ІофхэмкІэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырІэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи къэбар жьугъэм иамалхэмкІэ и Комитет
Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Зыщаушыхъатыгъэр:

Урысые Федерацием хэутын ІофхэмкІэ, телерадиокъэтынхэмкІэ ыкІи зэлъыгъыкІэ амалхэмкІэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чІыплэ гъэІорышІапІ, зэраушыхъатыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр:

ОАО-у «Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр, 268

Редакциер зыдэщылэр:

385000, къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приемнэр: 52-16-79, редактор
шъхалэм игуадзэ —
52-49-44, пшгъэдэкІыжъ зыхьырэ
секретары — 52-16-77.
E-mail: adygvoice@mail.ru

Пчъагъэр

4246

Индексхэр

52161

52162

Зак. 842